

Samisk natursyn i Den norske kirkes trosopplæring.

Et bidrag til en grønn didaktikk.

Gunnhild Hauge Bjørdal

Veiledere: Professor Marion Grau og professor emerita Heid Leganger-Krogstad

MF Vitenskapelig høyskole, 2018, høst

AVH5040: Masteroppgave (30 ECTS)

Master i kirkelig undervisning

Antall ord: 25 390

FORORD

Som ganske ung ble jeg interessert i samisk kultur og tradisjon. Jeg flyttet tidlig til Finnmark for å få et bedre innblikk i kulturen. I løpet av denne tiden studerte jeg også kristendom grunnfag. Å være i naturen har vært viktig for mitt liv. Jeg har alltid søkt vekk fra byen til naturen. Det er liv i naturen som alltid har gitt næring til min tro, og som har gitt meg verdier for mitt liv. Dette har jeg tatt med meg inn i valg av studier og senere i mine ulike yrkesvalg. Gjennom mine studier i kristendom startet også en reise der jeg søkte å forstå kristen tro i en økologisk dimensjon. På begynnelsen av 90- tallet studerte jeg friluftsliv og dette året ble min bevisstgjøring rundt det samiske og økologi større. Jeg har senere vært prosjektleder i et trosopplæringsprosjekt som het «Trosopplæring i naturen». Dette prosjektet var knyttet til Mesnali leirsted og jeg tilbød menigheter i Hamar bispedømme tiltak for konfirmanter der vi formidlet tro og verdier ved å være i naturen. Jeg jobber som kateket og er opptatt av at jeg har et ansvar for å gi barn og unge en ballast til å leve i en verden med stor usikkerhet fordi klimaet endrer seg, plante- og dyrearter forsvinner og mange mennesker lever med krig, i fattigdom og nød. Jeg møter også konfirmanter som sier at de frykter hva fremtiden vil bringe. I de senere år har mange teologer jobbet med økoteologi. Jeg ønsker å finne metoder til å formidle dette i trosopplæringen. Jeg opplever at det er en utfordring å finne gode metoder for hvordan vi kan formidle en teologi til barn og unge som kan gi de redskaper og et håp å møte fremtiden med. Det er nettopp dette som har motivert meg til å jobbe med å finne didaktiske metoder til å formidle en grønn teologi.

For to år siden fikk jeg en utfordring fra IKO. De ønsket at jeg skulle bidra i boka Jordvenn med å skrive et kapittel i boka om samisk kristen tro. Dette ble starten på en ny reise, og for temaet for denne avhandlingen i kirkelig undervisning.

Jeg vil rette en stor takk til Tove Lill Labahå Magga som jobber som seniorrådgiver i samisk kirkeråd. Hun har vært som en veiviser for meg inn i det samiske landskapet. Jeg vil også takke mine informanter som har sluppet meg til, og inn i deres praksiser og tanker rundt trosopplæring blant samiske barn og unge.

Til slutt vil jeg rette en stor takk til mine veiledere professor Marion Grau og professor emerita Heid Leganger-Krogstad for gode innspill og konstruktive tilbakemeldinger.

SAMMENDRAG

Denne avhandlingen er skrevet innenfor fagfeltet kirkelig undervisning og er et religionsdidaktisk studie. Avhandlingen er mitt bidrag til en grønn didaktikk i trosopplæringen i Den Norske kirke og har fokus på samisk natursyn og læringstradisjon. Problemstillingen er: Hvordan kan samisk natursyn og læringstradisjon gi kunnskap og verdier til å skape en grønn didaktikk i trosopplæringen. Avhandlingen er en teoretisk oppgave med supplement av muntlige kilder. Jeg har i hovedsak valgt å bruke en hermeneutisk metode og didaktisk analyse. Da det er lite skriftlig dokumentasjon å finne om samisk læringstradisjon og trosopplæring har jeg valgt å supplere studiet med muntlige kilder. Kildeutvalget er blitt til ved snøballmetoden. Jeg har valgt ut sider ved samisk natursyn og læringstradisjon som jeg mener har en religionsdidaktisk relevans. Jeg har spesielt sett på elementene ild og vann, lavvoen sin betydning i samisk natursyn og deres verdier og kunnskap om naturen. Jeg har også studert samisk læringstradisjon der jeg både har sett på den tradisjonen samiske foreldre, besteforeldre, familie og slektninger står i når det gjelder oppdragelse av sine barn og hvordan samisk trosopplæring har jobbet pedagogisk og didaktisk med barn og unge de siste 10- 20 årene. Avhandlingen viser at den samiske kulturarven, som også er en viktig del av vårt felles tradisjonsgods, kan gi oss verdier og kunnskap til en grønn didaktikk der deltakende barnet i fellesskap med andre i naturen kan få oppleve den Treenige Gud som har skapt himmel og jord, som fortsatt skaper, som gir oss nåde hver dag og et håp om at en dag skal alt det skapte få del i Guds store frelsesplan. Denne avhandlingen er et bidrag til en didaktikk som gir barn og unge verdier og redskaper til å leve et liv for en rettferdig verden i et skaperverk som også generasjoner etter oss skal få glede av.

INNHALDSFORTEGNELSE

1.0 INNLEDNING	1
1.1 Tema og innledning.....	1
1.2 Problemstilling og definisjoner	3
1.3 Avgrensning og oppbygning av oppgaven.....	5
1.4 Forskningsoversikt	7
2.0 TEORIGRUNNLAG.....	9
2.1 Hva er et Urfolk?.....	9
2.2 Plan for Trosopplæring i Den norske kirke	9
2.3 Økoteologi.....	10
2.3.1 Det gamle testamentet og menneskenes forhold til naturen.....	11
2.3.2 Den hellige naturen og en sakramental naturforståelse	11
3.0: METODE	17
3.1 Valg av metode.....	17
3.2 Bruk av teori.....	17
3.2 Valg av informanter og muntlige kilder	17
3.3 Innenfra- og utenfra-perspektivet	18
4.0 PRESENTASJON AV KILDEMATERIALE	19
4.1 Kontekstuell teologi i samisk kristendom.....	19
4.2 Samisk naturteologi og natursyn.....	20
4.2.1 Økologisk forståelse	20
4.2.2 Livets sirkel- Livets reingjerde.....	21
4.2.3. Sola og ilden	22
4.2.4 Lavvoen og boaššu - det hellige stedet	24
4.2.5 Fjellet- Den hellige naturen	25
4.3 Samisk læringstradisjon	26
4.3.1 Kontekstuell didaktikk.....	26
4.3.2 Naturkjennskap i samisk læringstradisjon.....	27
4.3.3 Økologisk tankegang, stillhet og velsignelse i samisk læringstradisjon.....	28
4.3.4 Barn som deltar	30
4.3.5 Fortellingen i samisk læringstradisjon.....	31
4.4 Samisk trosopplæring.....	33
4.4.1 Tre eksempler fra samisk trosopplæring	34
5.0 ANALYSE OG DRØFTING	39

5.1 Læringsteoretisk begrunnelse.....	39
5.1.2 Liv i naturen	39
5.1.3 Naturkjennskap og økologisk pedagogikk	40
5.1.4 Barn som deltar og handler.....	41
5.2 Samisk natursyn i formidling av grønn teologi- en teologisk begrunnelse	43
5.2.1 Hellige steder i naturen- de fire elementene	44
5.3 Didaktisk begrunnelse	50
5.3.1 Mål.....	51
5.3.2 Rammefaktorer	51
5.3.3 Eleven.....	51
5.3.4 Lærerrollen / metode	52
6.0 UTBLIKK OG KONKLUSJON.....	57
6.1 Utblikk.....	57
6.2 Konklusjon	58
REFERANSER	59
Nettreferanser.....	63
VEDLEGG.....	65
Vedlegg 1.....	66
En scene fra filmen Veiviseren der Noaiden Raste forteller samegutten Aigin om det store fellesskapet.....	66
Vedlegg 2.	67
Joiken om Tyven og Sjamanen.....	67
Vedlegg 3.	68
Sagaen om Beaives solskatt av Anders Fjellnär.....	68
Vedlegg 4.	70
To konkrete undervisningsopplegg knyttet til samisk kultur og åndelighet.....	70
1. Pilgrimsvandring for samiske konfirmanter	70
3. Sola som gir oss liv – et tiltak for barn i småskolealder.....	71
Vedlegg 5.....	76
Fiske i Saijve- sjøen.....	76

1.0 INNLEDNING

1.1 Tema og innledning

Dette er en avhandling innenfor fagfeltet kirkelig undervisning. Jeg er kateket og jobber med barn og ungdommer. Jeg opplever at mange barn og unge blir skremt av de klima- og miljøutfordringer som verden står ovenfor. Derfor er det viktig at barn og unge opplever mestring og blir møtt med et budskap som styrker dem i deres liv og gir dem håp og tro. I denne avhandlingen spør jeg derfor etter hvordan vi som kirke kan formidle verdier om bærekraft, miljø, forbruk og rettferdighet samtidig som vi også skal formidle et håp og en tro på fremtiden. Jeg ønsker at dette studiet kan være et konkret og tydelig bidrag til en grønn didaktikk for trosopplæringen i hele landet. I kristen tradisjon finner vi en hebraisk forståelse av mennesket som en hel skapning med både kropp og sjel. På den andre siden har også kristen tradisjon preg av en gresk forståelse der man har en tendens til å skille kropp og sjel, det åndelige og verdslige. Forvalterbegrepet er av noen blitt tolket som om at vi skal råde over og legge under oss jorden, eller at naturen er noe vi mennesker skal passe på, og dermed mister sin egenverdi (Kristiansen 1993:51,54). Fellesprosjektet Skaperverk og bærekraft¹ har som mål at kirken skal være en tydelig aktør som bidrar til nødvendige endringer for å oppnå et bærekraftig samfunn. I heftet klimarettferdighet kan vi lese:

Mennesket er skapt i relasjon og felleskap med Gud, andre mennesker og hele skaperverket. Vi er kalt til å forvalte jorden, preget av Skaperens egenskaper som kjærlighet, barmhjertighet, kreativitet, omsorg for helheten og generøsitet. Et slikt bibelsk lys over forståelsen av menneskets plass i skaperverket er mer i tråd med ortodoks tradisjon og urfolks understreking av vår tilhørighet til resten av skapningen (Skaperverk og bærekraft- teologisk og klimafaglig grunnlag:6).

I denne avhandlingen spør jeg om hva jeg finner ved samisk natursyn og læringstradisjon som kan hjelpe oss å skape en grønn didaktikk i trosopplæringen. Jeg spør også om hvordan vi kan formidle denne didaktikken, og ikke minst hvorfor vi skal gjøre det. Tidlig i avhandlingen vil jeg løfte fram deler av en grønn teologi der den ortodokse tradisjonen og så vil få plass.

Jeg begynner med å løfte fram FNs barnekonvensjon artikkel 29.

Barnets utdanning skal ta sikte på å forberede barnet til et ansvarlig liv i et fritt samfunn i en ånd av forståelse, fred, toleranse, likestilling mellom kjønnene og vennskap mellom alle folkeslag, etniske,

¹ Et felleskirkelig samarbeidsprosjekt for endring i kirke og samfunn som ble avsluttet i 2016. Norges Kristne råd, kirkens nødhjelp og Den norske kirke har samarbeidet om hvordan kirken kan bidra til et bærekraftig samfunn, demonstrere et bevist forhold til miljø, forbruk og rettferd og bidra til håp og fremtidstro. Prosjektet bidro også til klimaavtalen i Paris (Sluttrapport 2016: 4,5).

nasjonale og religiøse grupper og personer som tilhører urbefolkningen, og å fremme respekt for det naturlige miljø.

Dette studiet legger vekt på hvordan vi kan forberede barnet til et ansvarlig liv, i en ånd av forståelse, vennskap og toleranse mellom alle folkeslag og spesielt det samiske folk som tilhører urbefolkninger i Norge. I dag må et ansvarlig liv knyttes til et liv der man viser ansvarlighet ovenfor naturen og andre mennesker. Et liv der man er opptatt av at de som kommer etter oss også skal kunne leve et godt liv i en rettferdig verden. Gud gir, vi deler er den overordnende planen for trosopplæring i Den norske kirke². Formålet med planen er å vekke og styrke kristen tro, gi kjennskap til den treenige Gud, medvirke til kristen livstolkning og livsmestring og utfordre til engasjement og deltakelse i kirke- og samfunnsliv (Plan for trosopplæring 2010:4). I planen har samisk trosopplæring fått nye utviklingsmuligheter innenfor kirken, og reformen har lagt til rette for en unik mulighet til «å fremme trosopplæring som reflekterer og ivaretar den samiske kristne arv» (Plan for samisk trosopplæring 2010:3). I planen slår en også fast at kunnskap om tro, tradisjon og kirkeliv hos det samiske folket er en viktig del av det tradisjonsgodset som alle bør få del i (Plan for trosopplæring 2010:9).

I Norge har vi alltid levd med flere folkegrupper og minoriteter side om side, blant annet samer, kvener, romani- og romfolk. Alle disse kulturene³ er en del av det felles tradisjonsgodset som hele nasjonen eier. Det finnes flere eksempler på at den norske og samiske kulturen har levd side om side og at folk har samarbeidet, utvekslet kultur og har hatt nytte og glede av hverandre. Et eksempel er da nordmenn trengte jekter, (en storbåttype som ble brukt til å frakte handelsvarer) hendte det ofte at de bestilte dem fra samiske båtbyggere. Mange samer bodde i nærheten av skog og hadde god tilgang på tømmer. En undersøkelse fra 1601 viser at det fantes samer som bygde disse jektene (Mathisen 2018:112). Et annet eksempel er at polfarere som Nansen og Borchgrevink tok med seg samer på sine ekspedisjoner fordi de satt på nyttig kunnskap som de trengte i isødet. Langt tilbake i tid ser man at nordmenn verdsatte samenes kulturelle kompetanse. De så på samene som de beste skiløperne, de hadde en egen evne til å mestre de klimatiske og naturgeografiske forholdene i polare strøk og de hadde kunnskap om utstyr som var tilpasset ekstreme værforhold (Vinje 2018).

² I dette studiet vil jeg enten bruke Den norske kirke eller kirken når jeg omtaler Den norske kirke.

³ Kulturbegrepet jeg bruker i dette studiet bygger jeg på Edward Burnett Tyler sin antropologiske definisjon fra 1871 der han sier at «kultur er den komplekse helhet som består av kunnskap, trosformer, kunst, moral, jus, og skikker, foruten de øvrige ferdigheter og vaner et menneske har tilegnet seg som medlemmer av et samfunn» (Schackt 2018).

Under statsbyggingen i Europa og Norden, ble mye av den samiske kulturarven forsøkt utryddet. Dette skjedde gjennom en fornorskningsprosess som varte i over 100 år. Noen av de samiske språkene står i fare for å bli borte og mye av den samiske kulturen ble gjennom denne prosessen forbudt og dekket over. Mange med samisk opprinnelse forneker eller kjenner ikke til sin identitet. Det er ikke uvanlig at mange har valgt ikke å snakke om sin samiske bakgrunn og kunnskap om det samiske, både fordi de skammet seg over den, og fordi man har lært at denne måten å tenke på ikke var akseptert i det norske samfunnet. I dag ser det ut til at myndighetene har forstått den urett som er begått mot folk og kultur i vårt eget land. I 1997 gav kongen en offentlig beklagelse til det samiske folk og understrekte at den norske stat er grunnlagt på territoriet til to folk, nordmenn og samer (Kintel m.fl.2014). Det er i senere tid blitt satt opp et eget samisk alter i Nidarosdomen og i disse dager starter sannhetskommissjonen⁴ sitt arbeid.

I studiet har jeg brukt hermeneutisk metode og didaktisk analyse. Den muntlige tradisjonen står som nevnt sterkt i den samiske kulturen. Mye er blitt borte, mye er det vanskelig å snakke om og lite er dokumentert. Det har derfor vært nødvendig å bruke informanter til å bekrefte og supplere det skriftlige kildematerialet. I studiene av praksiser rundt samisk trosopplæring har dette vært spesielt viktig.

Jeg vil løfte fram deler av den samiske kulturtradisjonen som er blitt usynlig og gjemt vekk i det norske samfunnet. Min erfaring er at det som er blitt usynlig er den åndelige tradisjonen som blant annet løfter fram Skaperen, skaperverket og verdier som å lytte til naturen og å se på naturen som noe vi har til låns. Jeg søker den delen av samisk natursyn og kristendom som kan gi kunnskaper og verdier til trosopplæringsarbeidet, som kan formidle et natursyn og en teologi som kan engasjere og bevisstgjøre barn og unge til et liv med engasjement og håp for jorda vår.

1.2 Problemstilling og definisjoner

Min overordnede problemstilling er:

«Hvordan kan samisk natursyn og læringstradisjon gi kunnskap og verdier til å skape en grønn didaktikk i trosopplæringen?»

⁴ Stortingets presidentskap har avgitt en innstilling til stortinget om en kommisjon som skal granske fornorskningspolitikk og urett som er begått ovenfor samer, kvener og norskfinner. Denne kommisjonen kalles sannhets- og forsoningskommissjonen (Bergstø, Fylkesnes 2016).

Følgende delproblemstillinger vil bli drøftet:

1. Hva finner jeg i samiske natursyn og åndelige tradisjonen som kan gi kunnskap og løftes fram i formidling av menneskets forhold til skaperverket og Skaperen?
2. Hva finner jeg i den samiske læringstradisjonen som kan gi oss verdier og metoder til å skape en didaktikk til å formidle en grønn teologi?

Jeg definerer begrepene som brukes i problemstillingen slik:

Samisk natursyn. Hvordan det samiske folk har sett og ser på naturen og hvordan den påvirker deres liv, tro, verdier og tradisjoner.

Samisk læringstradisjon:

1. Den tradisjonen samiske foreldre, besteforeldre, familie og slektninger står i når det gjelder oppdragelse av samiske barn.
2. Samisk trosopplæring sin måte å jobbe pedagogisk og didaktisk med barn og unge de siste 10- 20 årene.

Grønn didaktikk: I mitt bidrag til grønn didaktikk vil jeg bruke en religionsdidaktisk modell som legger vekt på relasjonen mellom ulike faktorer i undervisningen: Faget, eleven, lærer, metode, evaluering, mål og rammefaktorer (Afdal, Haakedal, Leganger- Krogstad 2006:38). Med grønn didaktikk mener jeg en didaktikk der vi formidler kunnskap og verdier som gir barn og unge redskaper til å leve i en verden med store klima- og miljøutfordringer. En grønn didaktikk skal:

1. Gi barn og unge mulighet til å oppleve liv i naturen der de får oppleve mestring og gleden av å være i naturen sammen med andre.
2. Gi barn og unge situasjoner og opplevelser der de får en relasjon til naturen, blir glade i naturen, og der de opplever naturen som Guds skaperverk.
3. Gi barn og unge kunnskap, verdier og erfaringer som hjelper dem til å reflektere over sin egen tro og sitt eget liv der de lever i en relasjon til Skaperen, seg selv, andre mennesker og naturen.
4. Gi barn og unge et fremtidshåp.

Det er blitt vanlig å bruke friluftsliv⁵ som en metode i trosopplæringen. Arne Næss beskriver friluftsliv som overskuddsliv i naturen og som menneskers stadig søken etter en tidligere livsform. Han beskriver det som « lekende former for korte opphold i naturen». Opphold i naturen der naturen blir brukt som arena for konkurranse, lek og aktivitet for å få en avveksling fra det urbane livet i byene (Arne Næss 1976). Mange gode tiltak er blitt utviklet og mange barn og unge får oppleve ulike former for friluftsliv gjennom trosopplæringen. Jeg søker derimot etter verdier og holdninger gjennom et liv i naturen som kan gi oss en dypere innsikt i våre liv i en relasjonell natur sammen med Skaperen. Jeg søker verdier og holdninger fra et folk i vårt land som i stor grad fortsatt lever sine liv i naturen og som hver dag kjenner på sin avhengighet til naturen for å overleve. Et folk der deres verdier, arbeid og livsopphold skapes i naturen.

Grønn teologi: I denne avhandlingen bruker jeg også begrepet grønn teologi. Grønn teologi er «faget» jeg underviser i. Teologi betyr læren om Gud (Tomren 2001:79) og grønn teologi blir da en «grønn lære om Gud». Økoteologien⁶ er en slik «grønn lære om Gud». Jeg vil se på hva, hvorfor og hvordan, samisk natursyn og kristendom kan gjøre denne teologien mer tilgjengelig i undervisning av barn og unge. Marion Grau mener at ved å ta på alvor den helhetlige forståelsen elementene kan gi oss om våre liv, kan de gi oss en praktisk og kroppslig måte til å erfare tro (Grau 2010: 688). Jeg vil se på elementene vann, sol, ilden, treet, fjell og jord sin plass i en relasjonell samisk og økoteologisk forståelse av skaperverket og Skaperen. Jeg vil se på deres forhold til sakramentale naturkreftene og Den treenige Gud, og hvordan lavvoen brukes i samisk kristendom.

Jeg har i hovedsak brukt kilder fra den nordsamiske og sørsamiske språkgruppe da dette er disse jeg selv har mest kjennskap til. Jeg har også valgt å skrive de samiske ordene jeg bruker på nordsamisk.

1.3 Avgrensning og oppbygning av oppgaven

Samisk natursyn og læringstradisjon er et stort felt. Denne avhandlingen er skrevet innenfor fagfeltet kirkelig undervisning og er en religionsdidaktisk avhandling.

⁵ Stortingsmelding 18 definerer friluftsliv slik: « Opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse» (St. meld 18: kap 2).

⁶ Økoteologi kommer fra tre greske ord. Øko som kommer fra oikos og betyr hus. Teo betyr Gud og logi oversettes med lære. Økoteologi oversettes derfor med læren og Guds hus som forstås som hele skaperverket eller allnaturen (Tomren 2001:79).

Jeg legger vekt på læringsteorier og samiske læringstradisjoner jeg mener er relevante for studiet, der erfaringsbasert læring står sentralt. Jeg har også sett på religiøse praksiser som jeg har funnet sentrale, som fortellingens plass i den samiske tradisjonen, stillhet og sivdnidit⁷. Jeg har valgt ut anvendelige artefakter⁸ som jeg mener vil passe inn i trosopplæringen, og som jeg mener lett lar seg mediere.⁹ Jeg har tatt utgangspunkt i osko.no som er en nettside om samisk trosopplæring og valgt de artefaktene jeg mener har størst betydning for dette studiet. Jeg har valgt Lavvoen, Sola/ ilden, treet og vannet. Jeg har valgt ut sider ved samisk læringstradisjon som jeg mener er relevante for en grønn didaktikk i kirken. Jeg har derfor blant annet valgt bort masteroppgaven til Anne Kirsti Kjenne om « valg av faddere i samisk og norsk område i Finnmark». Jeg kunne også valgt å gå dypere inn i tradisjoner rundt fadderskap og dåpen, død, giftemål og tradisjonen rundt valg av navn og oppkalling etter familie og slekt. I studiet av samisk natursyn kunne jeg også valgt å gå dypere inn i tradisjoner rundt helbredelse, noaiden, runebomma og seidesteinen og de underjordiske. Jeg drøfter heller ikke den nyreligiøse spiritualiteten som er knyttet opp mot den gamle samiske religionen. Jeg har valgt å ta med noe av tradisjonen rundt de underjordiske, men kunne drøftet denne tradisjonen mer, ut fra en kristen teologisk synsvinkel. Jeg har valgt å nevne Heid Leganger- Krogstad sin beskrivelse av østlig og vestlig virkelighetsoppfatning der hun blant annet sier at i det samiske kan vi finne en syklisk historieforståelse kontra det vestlige som hun sier er lineær. Dette kunne det vært interessant å utdype og drøfte mer inngående enn jeg har gjort i denne avhandlingen, men jeg har ikke funnet plass til det.

Jeg har også valgt ut eksempler ved samisk åndelighet og natursyn som jeg mener er relevante for å formidle verdier og kunnskap i en grønn didaktikk i Den norske kirke, blant annet Tore Johnsens teologi rundt «livets sirkel», da jeg mener denne teologien rommer gode didaktiske metoder som gir gode eksempler på artefakter til å forklare en helhetlig grønn teologi. Jeg har også sett på samisk natursyn i et skaperteologisk perspektiv. I mine kilder opplever jeg at det ofte snakkes om hellige fjell. Jeg velger derfor også å bruke fjell som artefakt i oppgaven og vil drøfte hvordan man kan forholde seg til å se på naturen som hellig. Jeg kunne valgt å gi en historisk oversikt over utviklingen av økoteologien, men vil ikke prioritere det i denne avhandlingen da jeg ikke ser det som relevant for problemstillingen. Jeg velger å fokusere

⁷ Sjøberg oversetter dette nordsamiske verbet det med å skape og å velsigne. (Sjøberg 2018)

⁸ Afdal og Mogstad snakker om artefakter er meningsladede redskaper som har en medierende funksjon. I dette studiet er sola, bålet, treet, lavvoen eksempler på det. (Afdal 2013; 18, Mogstad 2013: 86,87)

⁹ Afdal hevder i boka «Religion som bevegelse» at religion er mediert. Han mener at mennesker forstår religion ved hjelp av meningsladede redskaper som prekenes, fortellinger, kirkebygg og bilder (Afdal 2013: 18,19).

mest på den delen av økoteologien som omhandler elementene sin funksjon og naturen sin sakrale dimensjon da dette er dimensjoner jeg finner igjen i samisk natursyn, læringstradisjon. En teologisk drøfting av dette, mot en dualistisk teologisk forståelse kunne vært gjort, men ikke funnet plass til og er heller ikke sett på som relevant. Jeg velger å tro at leserne av denne avhandlingen har kjennskap til urfolk og velger derfor ikke å gå dypt inn i noen definisjon av dette begrepet, men vil gi en kort utgreiing som i hovedsak forteller noe om hvor samene kommer fra og lever i dag.

Avhandlingen er disponert slik:

Som teorigrunnlag ligger den delen av Plan for trosopplæring for Den norske kirke som forsvarer dette studiet, og kort utgreiing om det samiske folk som jeg mener er relevant for avhandlingen. I avsnittet om økoteologi blir forvaltertanken, elementene, naturen som helligdom og den sakramentale naturen beskrevet. I kapittel 4 presenterer jeg mine skriftlige og muntlige kilder. Kapitlet deles opp i en teologisk og en pedagogisk del. I kapittel 5 vil jeg drøfte og analysere kildematerialet og presentere mitt bidrag til hva, hvordan og hvorfor samisk natursyn, kristendom og læringstradisjon kan skape en grønn didaktikk i trosopplæringen. Av plasshensyn har fortellingene som er knyttet til dette studiet, sammen med to konkrete undervisningsopplegg som skal gi eksempel på hvordan man kan bruke mine bidrag til grønn didaktikk, blitt lagt som vedlegg til avhandlingen.

1.4 Forskningsoversikt

Min kunnskap om samisk kristendom har jeg i første rekke fra Tore Johnsen sine studier av samisk naturteologi. (2005) Videre har også den samiske åndeligheten blitt beskrevet i økoteologiske sammenhenger. Roald Kristiansen er sentral i dette arbeidet. Roald Kristiansen, førsteamanuensis ved institutt for historie og religionsvitenskap ved universitetet i Tromsø har bidratt både innen for økoteologien i tillegg til at han har forsket på læstadianismen, og samisk historie og religion. (1993, 2005) Lilly Anne Elgvin har beskrevet Læstadius' spiritualitet og forkynnelse med bilder fra livet på vidda. I tillegg har den sørsamiske presten Bierna Biente gitt sitt bidrag i boka Grønn postill der han blant annet beskriver samenes nærhet til jorda og landskapet gjennom å skrive om det hellige i naturen (2001). Lovisa Mienna Sjöberg har bidratt til økt forståelse av velsignelsen som et religiøst uttrykk i samisk åndelighet i sin doktoravhandling «att leva i ständig välsignesle- en studie av sidvidit som religiös praxis»(2018). Jeg må også trekke fram Jorunn Jernsletten som har gitt et betydelig bidrag for å øke kunnskapen om sørsamisk åndelighet og folketro gjennom sin forskning

(2000). Siv Rasmussen og Brita Pollan har også kommet med spennende forskning om samisk kristen tro i middelalder og reformasjon.

Til å forstå økologisk og samisk kristologi har Tom Sverre Tomren bidratt i boka økoteologi - kontekstuelle perspektiver på miljø og teologi, der han selv er redaktør og Tore Johnsen har i sin artikkel om livets sirkel, beskrevet en samisk kristologi (2007). Marion Grau (2010) og Arne Bakken (2017) har gitt viktige bidrag til en teologisk forståelse av elementene og en sakramental naturforståelse. Brita Pollan er også en sentral forsker innenfor feltet samisk natursyn og hun har bidratt med flere bøker og artikler om temaet. Denne litteraturen har jeg ikke brukt så mye i denne oppgaven, men den har vært viktig som bakgrunnsmateriale, i deler av drøftingen og en hjelp og inspirasjon til en helhetlig forståelse av samisk natursyn.

Asta Balto er sentral når det gjelder samiske læringstradisjoner. Hun har blant annet skrevet boka om samisk barneoppdragelse i endring (1997). Tove Lill Magga har gitt et viktig bidrag om samisk barneoppdragelse i boka Jordvenn (2018). Det har i de seinere årene blitt gjort mye arbeid rundt forskning på vårt møte med barn i kirken. Sturla Stålset og Elisabeth Tveito Johnsen har gitt viktige bidrag i boka barneteologi og kirkens ritualer til å rette fokus mot barnets perspektiv og barnet som selvstendige og fullverdige individer og deltakelse i trosopplæringen (2007). I boka Tro, livstolkning og tradisjon som er skrevet av Geir Afdal, Elisabeth Haakedal og Heid Leganger- Krogstad, finner vi sentral forskning rundt faget religionsdidaktikk. Det er til nå ikke blitt gjennomført så mye forskning på samisk trosopplæring som er relevant for mitt arbeid. Et bidrag er dog evalueringen av samisk plan for trosopplæring med Sverre Dag Mogstad som redaktør som fokuserer på hvordan samisk trosopplæring preges av sin kontekst og virkelighetsforståelse, og at samisk trosopplæring både er avhengig av kontekstuell teologi og pedagogikk (2008). Heid Leganger- Krogstad har gitt viktige bidrag til en kontekstuell pedagogikk forståelse gjennom sin forskning (2001). Hun har også bidratt til forståelse rundt Læstadius sin bruk av narrative virkemidler (1996). Tilslutt vil jeg nevne Bjørn Tordsson og Nils Faarlund sitt arbeide med pedagogikk i en økologisk forståelsesramme (2014, 2015). Jeg bruker disse bidragene for å forstå og sette en samisk læringstradisjon inn i en læringsteoretisk ramme.

2.0 TEORIGRUNNLAG.

Dette kapitlet består av tre deler og redegjør for det teoretiske grunnlaget mitt arbeid bygger på. Hva er et Urfolk, Plan for Trosopplæring og Økoteologi.

2.1 Hva er et Urfolk?

Det samiske folk har i Norge sin juridiske status som urfolk. FN har i sin konvensjon om urfolk fra 1989 en definisjon som forklarer hva som ligger til grunn for urfolkstradisjonen.¹⁰

Samer lever og bor i hele landet. I dag bor det også andre folk i de tradisjonelle samiske områdene, derfor er man ikke alltid klar over at mange steder har en samisk historie. De tradisjonelle samiske språkområdene finner vi helt ned til Engerdal i sør Norge, til indre deler av sør Sverige og til østre deler av Kolahalvøya. Samene bor i fire nasjonalstater. Norge, Sverige, Finland og Russland og hele dette området omtales som Sàpmi. Dette begrepet understreker den samiske oppfatningen av at de er ett folk på tvers av landegrensene med eget språk, historie, kultur og samfunnsliv. Det samiske folk lever tradisjonelt uavhengig av landegrensene (Gavnos 2015:9).

2.2 Plan for Trosopplæring i Den norske kirke

I dette kapitlet kunne jeg gjort en økoteologisk analyse av planen, men opplever at planen gir et solid alibi for dette studiet og ser derfor ikke noe behov for det. Jeg opplever at planen framhever et ønske om at det samiske skal være tydelig i trosopplæringen og jeg opplever også et godt fokus på rettferdighet, klima- og miljø. Jeg velger derfor å redegjøre for de temaene i planen jeg ser er aktuelle for min problemstilling.

Plan for trosopplæring sier at barn og unge skal få kunnskap og kjennskap til kirken de tilhører, inkludert kritisk perspektiv på kirke, tradisjon og historie. De skal få kjennskap til kirkens verdensvide fellesskap og oppdrag og de skal få kunnskap om samisk kirkeliv. Planen fremhever at barn og unge skal lære fadervår, og kjenne andre uttrykk for bønn. De skal bli kjent med bibeltekster knyttet til de tre trosartiklene og sentrale personer i gamle testamentet. De skal også lære om dåpen og nattverden som nådemidler og grunnlag for troens liv. Gjennom trosopplæringen skal også den treenige Gud formidles. Barn og unge skal bli kjent med hvordan den Hellige ånd leder inn i kirken og frelsen og fram mot oppstandelse og håp. Barn og unge skal bli kjent med Jesus som venn, frelser og Herre og de skal arbeide med hva

¹⁰ Et utdrag: Stammefolk i selvstendige stater der sosiale, kulturelle og økonomiske forhold skiller dem fra andre deler av det nasjonale fellesskap. Folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige (Gavnos 2015: 8).

det vil si at Gud er menneskets, himmelens og jordens skaper. Planen utfordrer oss i hvordan trosopplæring kan utruste barn og unge til håp for eget liv og håp for verden, og den skal bidra til å gi barn og unge et oppstandelseshåp. Det står at trosopplæringen skal utruste barn og unge til å mestre livet. Planen utfordrer kirken til hvordan den kan legge til rette for at barn og unge gjennom konkrete handlinger kan praktisere omsorg og solidaritet, lokalt og globalt, og til hvordan voksne kan lære av barns særegne kreativitet og engasjement i vårt felles arbeid for skaperverk og rettferd. Som en del av hva trosopplæringen skal inneholde er både ressursbruk, diakoni og vern om skaperverket, kamp for rettferdighet og nestekjærlighet beskrevet som tema som skal med i de lokale planene. Det skal legges til rette for at barn og unge skal oppleve glede og takknemlighet over det skapte og bli engasjerte forvaltere av skaperverket og menneskeverdet (Plan for trosopplæring 2010:11,16,17).

Planen sier at kirken er bærer av tradisjoner og kulturarv. Trosopplæring forvalter denne arven ved å føre tradisjoner videre i møte med nye tider og nye mennesker. Kunnskap om tro og tradisjon og kirkeliv hos det samiske folk er en viktig del av det tradisjonsgodset som alle bør få del i, og ved å dele kristne tradisjoner og verdier er trosopplæringen med på å bygge identitet og holdninger som kan komme både individet og fellesskapet til gode (Plan for trosopplæring 2010:9).

I avsnittet om diakoni legges det vekt på at de som jobber med trosopplæring skal samarbeide med grupper, organisasjoner og mennesker i samfunnet som jobber for menneskeverd, en mer rettferdig verden, og som viser veien til en mer bærekraftig levemåte og forvaltning av skaperverket (Plan for trosopplæring 2010:31).

2.3 Økoteologi

I dette kapitlet vil jeg først se på den teologiske forståelsen av skapelsesfortellingen som kan ha vært med å forme vår forståelse og vårt forhold til naturen. Videre vil jeg se på begrepene «topofili» og sacred geography». Deretter ser jeg på en sakramental forståelse av naturen der elementene, treenigheten og sakramentene har en sentral plass. I økoteologien blir ofte urfolk's natursyn løftet fram. Spesielt blir indianernes naturforståelse brukt som en begrunnelse for en økologisk tilnærming til naturen og teologien. I denne avhandlingen har jeg valgt å gå til vårt lands eget urfolk, og tilnærme meg deres kunnskaper og verdier for en grønn didaktikk der økoteologi står for den grønne teologien.

2.3.1 Det gamle testamentet og menneskenes forhold til naturen

Roald Kristiansen er av de som har gitt viktige bidrag til økoteologien. Han viser til tre grunnmotiver i GT¹¹ som spesielt har vært med på å forme menneskers forhold til natur. Han kaller disse for herskermotivet, forvaltermotivet og kampmotivet.

Herskermotivet mener Kristiansen tar utgangspunkt 1. Mos.1,26 og han kaller disse versene velsignelsesordene. Kristiansen mener versene blant noen er blitt oppfattet slik at Gud har bestemt at menneskene er satt til å herske over naturen. Jorden var noe menneskene skulle «underlegge seg» og «råde over» (Kristiansen 1993:51,52). Forvaltermotivet, hevder Kristiansen tar utgangspunkt i ordene som står i den andre og sannsynligvis eldre skaperfortellingen i 1.Mos 2.15. Her får mennesket en bondes rolle. Bonden som lever av sin jord og er avhengig av jorda og dyrene sine for å leve. Forvalteren som skal gi jorda i like god stand, videre til neste generasjon. Han sier at «å dyrke» viser at mennesket har en aktiv rolle i verden, men det viser også «en forpliktelse til å respektere økologiske verdier for deres egen skyld». I forvaltermotivet mener Kristiansen at naturen allikevel blir noe mennesket skal passe på og vokte, og at naturen derfor blir umyndiggjort. (Kristiansen 1993:54,55).

Kampmotivet finner Kristiansen flere steder i GT. Han mener at i det gammeltestamentlige kampmotivet, blir naturen, eller deler av den, «sett på som et åsted der Gud utøver sin kamp mot kaoskrefter som kan trenge inn og true menneskenes liv». Det positive med dette mener Kristiansen er at mennesket er Guds medarbeider som deltar for å skape gode skaperordninger. Kristiansen hevder derimot at kampmotivet har ført til en tankegang der naturen skal «erobres» og tvinges til å gi fra seg sine hemmeligheter og sine ressurser og derfor forsvarer en hemningsløs utbytting av naturen (Kristiansen 1993:56-59). Videre mener Kristiansen at paktstanken er viktig i skapelsesfortellingen. Han beskriver skapelsesfortellingen som en pakt mellom Gud og mennesker. Så lenge Gud er til stede i det skapte, vil verden være beskyttet fra undergang og kaos. Kristiansen viser til pakthistoriens tre ledd; fra skapelsen til Noah, fra Noah til Abraham, og fra Abraham til Moses (Kristiansen 1991:74).

2.3.2 Den hellige naturen og en sakramental naturforståelse

I samisk natursyn omtales ofte naturen som hellig. Flere teologer har løftet fram naturen som en helligdom og den sakrale naturen i en tid der det kan se ut til at naturen har mistet sin egenverdi og kun blir sett på som en ressurs for oss menneskene. I salme 19,2- 5 og Salme 148 står det beskrevet hvordan det skapte kunngjør Guds ære og forteller hva Hans hender har

¹¹ Jeg bruker forkortelsene GT for Det gamle testamentet og NT for Det nye testamentet.

gjort, uten tale eller ord. Det står også at alt det skapte lovsynger Gud. I ørken tradisjonen finnes tanken om naturen som boken om «Skaperens intensjon og vilje». Wagle sier at «Mennesket deltar med sin stemme i det store uopphørlige lovsangkor som preger hele kosmos». Han mener det er en sammenheng mellom Det gamle testamentet, kirkens historie og vår egen tid som handler om menneske og naturen som blir «forenet i lovsang» (Wagle 2010:43).

Halvor Nordhaug mener «at å feire gudstjeneste er å ta del i skaperverkets egen liturgi». Alt det skapte oppfordres til lovsang. Ved dette, sier han, «smelter menighetens liturgi i kirken sammen med fuglenes sang på kirketaket og vindens sus i trærne på kirkegården til en samlet lovsang for den treenige Gud» (Nordhaug 1990:186).

Jeg har både sett og opplevd at trær, fjell og steder setter preg på oss mennesker. Jeg husker da datteren min på barneskolen kom hjem og var lei seg. Vaktmesteren på skolen hadde hugget ned treet i skolegården. Dette treet hadde hun blitt glad i. Hun hadde klatret i det og hun hadde hatt mange fine studer ved og i dette treet. Kristiansen kaller dette «Topofili» og sier at dette har med følelsen av tilhørighet til bestemte steder. Han beskriver et sted som noe mer enn et fysisk avgrenset geografisk område, men også som et mentalt sted, en indre verden, der ens egen identitet kobles sammen med stedets egenart. Han hevder at som et teologisk begrep kan «topofili» tolkes som menneskets lengsel etter møtet med det hellige på utvalgte steder. Nidaros kan være et slikt sted. Hit dro man for å få del i kraften fra graven til Hellige Olav. Topofili er derfor i denne sammenhengen et sted man føler seg hjemme fordi man føler en religiøs form for tilhørighet (Kristiansen 2001:92,93,95). Dette har jeg sett er en viktig del av den samiske åndeligheten der tilknytningen til elementer og steder i naturen står sterkt.

Hans hellighet Bartholomeus beskriver treet som et sted for Guds åpenbaring ved å vise til 1.Mos.18 der det står at «Herren viste seg for Abraham i Mamres Eikelund en gang han satt i teltåpningen da dagen var på det varmeste». Bartholomeus beskriver Eiketreet som et sted for Guds åpenbaring og at verdens trær ikke bare forsørger menneskene på ulike måter, de gjenspeiler også selve Skaperens nærvær. Han sier «at å hugge ned trærne innebærer nesten at vi fjerner det guddommelige nærvær i våre liv» (Bartholomeus 2012:122).

Kristiansen beskriver også fjellets sentrale funksjon i bibelen. Moses fikk steintavlene som skulle fortelle hvordan folk skulle leve. Han viser også til Jesus som gikk opp på fjellet og satte seg ned og lærte disiplene Bergprekenen og disiplene som fikk se Jesu herlighet på

fjellet. I Salme 18,2 kan vi lese om at David sier om Herren at Herren er hans styrke, og han beskriver Herren som «mitt berg og min borg og min befrier», og klippen der han søker tilflukt. Kristiansen sier om fjellet at det forteller om majestet, styrke og ro og taler til mennesket om Guds storhet, trofasthet og evighet. Han sier at «Fjellet gjør mennesket helt igjen, gir ny styrke, ro og fred fordi det selv er styrke, ro og fred» (Kristiansen 2001:111,112).

Marion Grau bruker begrepet « sacred geography». Hun ser betydningen av et helt landskap sin sakrale funksjon. Eksemplifisert kan vi ta for oss en vandring gjennom et landskap der flere elementer eller kulturelle artefakter kan gi en sakral eller religiøs dimensjon til vandringen. Hun fremhever en hellig bruk av en «minnekultur». Dette kan være en vannkilde som fra gammelt av ble sett på som hellig, et kirkebygg eller et spesielt tre. På denne måten kan en ved å minnes fortiden, bygge en framtid (Grau 2010: 688). Dette er interessant da dette også sammenfaller med en samisk naturforståelse der sola, trærne, vannet, ilden og forholdet til jorda, fjellet og de underjordiske har betydning, men der også hendelser eller steder i landskapet i tidligere tider har hatt en tradisjonell rolle. Dette kan vi også kalle en sakramental forståelse av naturen. I ortodoks teologi beskrives jorden som hellig siden den inneholder spor etter Gud. Naturen blir derfor mystisk eller sakramental. Gud viser seg i naturen og konsekvensen er at menneskene skal elske alt det skapte, « hvert eneste sandkorn, hvert eneste blad på trærne, hver eneste stråle av Guds lys (Bartholomeus 2012:102-104). Ortodoks teologi har et liturgisk verdensbilde som forteller om en verden som er gjennomsyret av Gud og om en Gud som er «dypt involvert i denne verden». Skapelsen er Guds gave til oss, men menneskene har brutt den gode hensikten og blitt grådige forbrukere som ødelegger og forurenser vannet, jorda og ellers det Gud har skapt. Vi er derfor kalt til å leve et liv i takknemlighet ved å gi Gud æren og vise respekt ved å oppføre oss ansvarlig overfor skaperverket (Bartholomeus 2012:108-110).

En slik sakramental forståelse av naturen finner jeg også hos tidligere pilegrimsprest i Hamar bispedømme, Arne Bakken. Hans forståelse er også interessant i en didaktisk sammenheng da den gir rom for å gi barn og unge mulighet for undring over sammenhengen mellom det skapte, mennesket som forurenser, naturvitenskap og sakramentene i kirkerommet. Jeg finner også igjen de samme tankene i den samiske åndeligheten. Bakken legger vekt på at de fire elementene som finnes i naturen også tas med inn i kirken når man forretter sakramentene dåp og nattverd. Han ber oss gi rom for undringen rundt disse elementene. Jorden gir oss mulighet til å undre oss over at vi selv er jord og av « at jord er vi kommet og til jord skal vi bli». Konkret utfordrer Bakken oss til å undre oss over det utrolige livet i jorda med bakterier og

mikroorganismer som finnes i en neve med jord og sammenhengen mellom oss og dem, hvor utrolig stort alt er, og hvor lite vi vet. (Bakken 2017:38). Kristiansen hevder på sin side at man forstår menneskets nære forhold til jorden når man ser på oversettelsen av det hebraiske ordet «adama» som betyr jord. Adam er derfor nært knyttet til jord. Adam kan oversettes med «jordmenneske». I 1. Mos 2 beskrives mennesket som en skapning som er tatt av jorda. «Da formet Herren Gud mennesket av støv fra jorden». (Kristiansen 1993:78). Bakken legger også vekt på en dimensjon til i menneskenes liv når han viser til at vi menneskene er avhengige av plantene for at vi skal få næring og oksygen til å leve, og han undrer seg over luften når han sier: «Vi sier jeg puster, men sannheten er at vi blir pustet. Det er kroppen vår som puster. Vi er bare vitner til at vi puster». Menneskenes avhengighet til alt det skapte understreker han når han sier at det menneskene puster ut, puster planetene inn og det de puster ut, puster menneskene inn. «I hvert åndedrag forenes våre liv med alt levende» (Bakken 2017:38,39). Pusten får en teologisk dimensjon når Kristiansen forstår menneskenes forhold til Gud ved å oversette ordet «Nefesj», som er det hebraiske ordet for sjel. Det står at både dyr og mennesker har «Nefesj», og det får de ved at Gud blåser livsånde inn i dem (Kristiansen 1993:71). Om dette sier Kristiansen:

Det eksisterer dermed et fundamentalt fellesskap mellom alt levende på Guds jord. Mennesket er til i et livsfellesskap, og vi gir form og innhold til våre respektive liv innenfor dets rammer (Kristiansen 1993:78).

Mennesket som både et jordmenneske og som en skapning i en særlig relasjon til Gud, oppsummerer Hans Hellighet Bartholomeus når han viser til Gregor teologen (år 329- 389) som i det fjerde århundre. Jeg gjengir et utdrag av talen:

...Gud formet menneskekroppen fra jorden, altså av materiale som allerede var blitt skapt; for at vi skal få del i den åndelige verden, pustet Gud liv i Adams sjel, og formet han i sitt bilde...Adam ble skapt for å beskytte og bevare den synlige verden, mens han samtidig ble innviet i den åndelige. Adams skjebne var å være kongelig (fra basileus) vokter (fra oikonomus) over skapelsen- kongelig, men samtidig underlagt en himmelsk konge, jordisk men samtidig himmelsk, forgjengelig, men samtidig udødelig, synlig i form av den fysiske kroppen, men samtidig usynlig i form av sjelen (Bartholomeus 2012:106)

Bakken viser til at i kirken vender man seg alltid mot soloppgangen i øst når vi takker og ber. Ilden eller lyset og sola er livsviktig. Det er sola som setter i gang fotosyntesen slik at det blir dannet sukker og oksygen. Dette er en livsviktig prosess på vår planet. Lyset kommer fra solen, 15 millioner mil fra jorden. Det er her våre liv starter. Bakken reflekterer også over vannet som utgjør 2/3 deler av vår kroppsvekt. Vannet skifter form over 30 ganger i løpet av et år. Man kan reflektere over at det vannet som øses tre ganger over hodene våre under dåpen eller det vannet som Jesus gjorde om til vin er en del av det vannet som stadig skifter form og

som mennesker til alle tider har omgitt seg med, og er avhengige av for å leve (Bakken 2017:39,40,41).

Grau fremhever at verden ikke hadde vært til uten de fire elementene og at sammenhengen mellom elementene er opphavet for alt som lever. Hun viser til Irenaeus som sier at menneskene er bundet til denne verden. Vi får ingen ny verden, men det er denne verden som til slutt skal bli fullendt (Grau 2010:689). Bakken mener at å reflektere over de fire elementene som er grunnlaget for alt liv, er spesielt viktig i dag når det nettopp er disse elementene som trues av forurensning og ødeleggelse (Bakken 2017:41). Tomren legger vekt på menneskenes ansvarlighet og visdom fordi mennesket er et visdomsvesen, «neshama», som han oversetter med unik menneskelig kapasitet. Han mener at siden mennesket er skapt i Guds bilde, lever menneskene i et ansvarlig samvirke med han som har skapt oss, og at vi derfor kan forstå hva som er Guds vilje med skaperverket (Tomren 2001:87).

Tomren bruker forståelsen av elementene og en økologisk forståelse av sammenhengene mellom fotosyntese, karbonets - og vannets kretsløp når han beskriver betydningen av at Gud lot sin sønn bli født «inn i tiden». Gud ble menneske med kjøtt og blod. Konsekvensen av at Jesus ble «kjøtt og blod» beskriver Tomren ved å vise til at fosteret Jesus ligger i magen til Maria i ni måneder får næringsstoffer fra hennes morkake. Maten Maria spiser kommer fra korn fra Galileas åkrer, kjøtt fra dyrene som beiter rundt Nasaret og fisk fra Genesaretsjøen (Tomren 2007:92). Tomren viser til Jesus som et menneske som var avhengig av det jorden kan gi for å vokse og leve. Han beskriver videre at Jesu gjerning og liv på jorden forener Gud og natur. Tomren sier at Jesu død, oppstandelse og himmelfart er historien om Guds relasjon til skaperverket. I NT står det:

For i ham ville Gud la hele sin fylde ta bolig, og ved ham ville Gud forsone alt med seg selv, det som er på jorden og det som er i himmelen, da han skapte fred ved hans blod på korset (Kol 1,19-20).

Fordi Jesu kropp er bygd opp av jordens byggesteiner ble Jesus ikke bare korsfestet for menneskene, men for hele kosmos og Jesu oppstandelse var for hele kosmos. Da Jesus døde ble hele naturen tatt inn i dramaet ved at solen blir formørket og jorden skjelver (Tomren 2007:95,96). Tomren plasserer derfor også nattverden i en økologisk sammenheng med elementene. Kornet i brødet, druene i vinen. Jesus gir sitt legeme og blod gjennom sitt skaperverk. Molekylene i nattverdsbrødet og vinen, i kornet og druene, kan ha vært tilstede i Kristi legeme for 2000 år siden og bærer derfor spor av inkarnasjonen. Han ser derfor et økologisk samspill mellom Jesus og naturen og Jesu legeme og blod (Tomren 2007:99).

Dette understrekes også i Edmans bok der han sier at «Brød og vin, blod og legeme, er hele jorden forent i håpet om en ny himmel og en ny jord» og «I varje bit brød jag tar i munnen, finns alle manniskor, hela jorden, hela himlen och alla stjernorna» (Edman 1984:100). Jürgen Moltmann, beskrives som en av de første som satte økologien på dagsorden i teologien. Han beskrives som en som ikke bare er opptatt av Åndens plass i kirken, men at han ser på Ånden som « Livets Ånd», som Guds virksomme kraft i skaperverket. Han forstår Ånden som Gud selv som stadig er aktiv med å skape og nyskape verden (Harald Hegstad: 2018).

Treenighetslæren er sentral i Moltmanns teologi. Han er opptatt av at hele treenigheten var til stede da jorden ble skapt. Gjennom inkarnasjonen ble Gud kjøtt og blod og tok bolig i skaperverket. Han sier:

I Kristus finner vi en dobbel boning, Guds och de troendes inneboende. Tanken om denna dubbla boning ar grunnleggande for de kristnas eskjatologiska och universella hopp om alltings nyskapelse.

Tilslutt skal Kristus overlevere riket til Faderen, for at Gud skal bli «alt i alt». Selv i herligheten blir Gud den treenige Gud. Den hellige Ånd peker fram mot denne universelle fullendelsen (Moltmann 1997:319,320). Moltmann hevder at når Gud gjennom Kristus og sin Ånd selv trer inn i det skapte overvinner han ikke bare synden mellom mennesker og Gud, men også avstanden til det skapte. Menneskets synd og isolasjon fra Gud oppstod på grunn av denne avstanden. Jeg oppsummerer avsnittet om økoteologi med disse ordene fra Moltmann:

Under inneboendets historiske prosess och gjennom dess eskatologiska fulländning, förvändlas skaparens distanserande förhållande gentemot sin skapelse til Guds inre närvaro i sin skapelse (...) Där i gjennom blir hela skapelsen et Guds hus, et tempel, i hvilket Gud kan bo och et hem der Gud kan vila (Moltmann 1997:320, 321).

En samisk økologisk teologisk forståelse av Treenigheten, inkarnasjonen, nattverden og nåden finner jeg også hos Johnsen sin beskrivelse av livets sirkel og hos Jernsletten der hun beskriver hvordan lavvoen og bålet sin symbolikk kan brukes under nattverden. Videre ser vi i samisk forståelse av dåpen og vannet som blir brukt, verdier som viser en helhetlig tekning rundt dette elementet. Dette er interessant i en didaktisk sammenheng der jeg søker å reflektere over nettopp disse sentrale sidene ved kristen tro. Dette vil jeg belyse videre i denne avhandlingen.

3.0: METODE

3.1 Valg av metode

Dette er en teoretisk oppgave med supplement av muntlige kilder. Jeg har i hovedsak valgt å bruke en hermeneutisk metode og didaktisk analyse. Da det er lite skriftlig dokumentasjon å finne om samisk læringstradisjon og trosopplæring, har jeg valgt å supplere studiet med muntlige kilder. Kildeutvalget er blitt til ved snøballmetoden.

3.2 Bruk av teori

I kapitlet om økoteologi har jeg valgt litteratur fra ulike teologer som kan gi en bredde i den teologiske forståelsen. Jeg har bevisst brukt litteratur av teologer fra flere teologiske tradisjoner.

Jeg har valgt teori som jeg mener er relevant for dette studiet som skal bidra til grønn trosopplæringen i kirken. Tore Johnsen med sin masteravhandling og bok er sentrale kilder da han er av de få som over tid har jobbet med samisk natursyn og teologi i en kristen kontekst. Videre har jeg brukt doktoravhandlinger og forskning som er skrevet om samisk kultur, natursyn og læringstradisjoner. Jeg har valgt å bruke både eldre og yngre utgivelser og fra forfattere med ulik bakgrunn både teologisk og kulturelt for å få en bredde i kildematerialet mitt. Asta Balto er en nestor i det samisk pedagogiske miljøet. Jeg har derfor i hovedsak valgt å bruke litteratur fra henne som kilder på samiske læringstradisjoner. Det er også gjort en del forskning på læstadianismen som har preget mye av den samiske kristendomsforståelsen. Denne forskningen har jeg valgt å bruke, da jeg ser på Læstadius' sitt natursyn og bruk av naturen i sin forkynnelse som et interessant bidrag til samisk kristendomsforståelse og dermed grønn didaktikk i trosopplæringen. For å beskrive en religionspedagogisk didaktikk inn i en kontekstuell sammenheng har jeg brukt forskning fra sentrale personer i det religionspedagogiske miljøet i Norge. Der jeg drøfter samiske læringstradisjoner har jeg brukt pedagogisk forskning fra det økofilosofiske miljøet i Norge med vekt på Nils Faarlund og Bjørn Tordsson sine teorier. Som kilde på rammefaktorer, mål og innhold i trosopplæringen har jeg brukt Plan for trosopplæring i Den norske kirke og supplerende plan for samisk trosopplæring som kilder. Jeg har også brukt nettstedet osko.no som er et nettsted som handler om kristen tro og samisk kultur

3.2 Valg av informanter og muntlige kilder

Jeg har intervjuet tre informanter som er ansatt i den norske kirke med tyngde innenfor fagfeltet og i formidling av samisk kristendom til barn og unge. En av informantene jobber i

sørsamisk språkområde og to jobber i nordsamisk språkområde. Jeg har i løpet av mine studier også deltatt på en konferanse om urfolk og misjon i Tromsø arrangert av Nord Hålogaland bispedømme og Samisk kirkelivskonferanse arrangert av Samisk kirkeråd. Dette har vært nyttig i mine studier, da jeg opplever at det har hjulpet meg til en bedre helhetlig forståelse av samisk åndelighet, kultur og tradisjon og en tilgang til det kildematerialet jeg har brukt. Jeg bruker også noen av foredragene på disse konferansene som kilder. Filmen om «samisk leir på vidda» av samisk kirkeråd er også en sentral kilde i mitt arbeid. Denne filmen har jeg transkribert.

3.3 Innenfra- og utenfra-perspektivet

Jeg som forsker har i dette studiet representert et utenfra perspektiv. Jeg har ingen samisk bakgrunn uten om den kjennskapen jeg har fått til det samiske folk og kultur de årene jeg bodde i Finnmark, gjennom samiske venner og egne studier. Jeg snakker heller ikke noen av de samiske språkene. Jeg har derfor kun hatt mulighet til å tilegne meg kunnskap gjennom kildematerialer som er skrevet på norsk eller engelsk. Jeg har også måttet møte mine informanter som en person som kommer utenfra. Jeg har likevel opplevd at informantene har gitt meg tillitt og at de har vært rause med å dele av sin kunnskap, forståelse og verdier.

4.0 PRESENTASJON AV KILDEMATERIALE

I dette kapitlet vil jeg presentere det utvalget jeg har gjort fra mitt kildemateriale. Først vil jeg presentere det jeg har sett når det gjelder samisk åndelighet og natursyn. Deretter vil jeg presentere det jeg har funnet om samiske læringstradisjoner både i forskning og gjennom mine informanter.

I evaluering av samisk plan for trosopplæring hevdes det at all samisk trosopplæring, akkurat som teologi, må være kontekstuell¹². Kontekstualisering beskrives som «en form for opprør mot en monolittisk, universell teologi som har rådet grunnen i en kristen enhetskultur frem til moderne tid og som mener å være sann til alle tider, alle steder og kontekster» (Mogstad 2008:116). Den samiske teologiske og pedagogiske konteksten har vært utgangspunkt for min forskning.

4.1 Kontekstuell teologi i samisk kristendom

Behovet for å se teologi og pedagogikk kontekstuellt kommer tydelig frem gjennom mine informanter. En av mine informanter sa dette:

Det finnes en Gud. Samme Gud rår i Midtøsten. Vi opplever Gud forskjellig. Lengre nord ser man Gud med egne øyne. Med tid og stund har vi ulike øyne å se på Gud med. Gud talte også til den første samene (informant).

Og en annen sa:

Når man snakker om samisk åndelighet snakker man ikke om at man enten er kristen eller tilhører en samisk folketro. Det finnes ikke noe enten eller. Samisk åndelighet handler om begge deler. Vi snakker om samisk kristendom. Det behøver ikke å være noen motsetninger i dette.

Den gamle samiske religionen er på en måte det gamle testamentet. I samisk kristendom har vi Jesus (informant).

Johnsen reflekterer i sin kontekstuelle teologi over hva som hadde skjedd om Jesus hadde kommet til oss i kømmager. Hadde det endret vårt syn på ham? Eller er det noen grunn til å tro at Gud føler seg mindre hjemme i det samiske folkets kultur og historie enn i noen annen kultur sin historie (Johnsen 2007:7)?

Siv Rasmussens forskning viser at kristendommen har vært kjent blant samene lenge før statsdannelse og misjoneringen på 17- og 1800- tallet og at kristen tro og samisk folketro levde side om side. Rasmussen hevder at samene i Varanger sitt første møte med

¹² «Kontekstualisering er et teologisk anliggende som innebærer at kristendommen må slå rot i et lokalt miljø på en slik måte at skikker, tradisjoner, verdisyn og livstolkning preger kristendommens uttrykksformer.» (Kontekstualisering i evaluering av Trosopplæringsreformen, samisk trosopplæring med Sverre Dag Mogstad som redaktør s. 115, 124)

kristendommen kan skrive seg tilbake til rundt etableringen av Vardø kirke på begynnelsen av 1300- tallet. Mye tyder også på at samer ble døpt allerede i katolsk tid. 200 år senere så man at samer i Nesseby både var døpt og gikk til gudstjeneste. Nærmeste kirke lå i Vadsø, men man holdt gudstjenester i såkalte statlige gammer som ble brukt til både geistlige og verdslige formål. Varangersamene så på seg selv som kristne samtidig som de praktiserte ritualer med røtter i den gamle samiske religionen. Når det gjaldt synet på noaiden mente samene at han hadde blitt opplært av Gud og englene hans, slik at de kunne hjelpe samene i sykdom og ulykke på samme måte som leger hjalp nordmenn og andre folk. De tenkte at siden noaiden aldri hadde gjort noe vondt mot folk, men bare gjorde det gode som å helbrede, måtte kunnskapen komme fra Gud. Hun forteller i et foredrag at i Varanger kunne noaiden bli brukt til å døpe barna (Rasmussen 2017:17, Rasmussen, 2018). Brita Pollan viser til russisk misjonering i Finnmark på 1500- tallet. Hun sier det ble bygd kloster i Petsamo og hun nevner ortodokse skoltesamer som ble døpt, men ikke opplært i den nye troen. I dag finner vi et russiskortodoks kapell i Neiden fra denne tiden, der det også i dag blir holdt regelmessige gudstjenester. Pollan hevder at samene hadde i sin religiøse virkelighetsforståelse utviklet symboler som gjorde det lett å oppfatte noen av de kristne symbolene. Hun løfter fram gudinnen Sáráhká plass i kulturen og at det på grunn av troen på henne var lett å ta til seg nye gudinner som den hellige Anna og Maria. Hun mener at man kan anta at flere kristne symboler ble overtatt av samene som gav de et samisk innhold, selv om noe av innholdet forandret seg noe. Hun hevder også at katolske fastedager lett hadde slått røtter i den samiske kulturen (Pollan 2017:449).

4.2 Samisk naturteologi og natursyn

4.2.1 Økologisk forståelse

Historien om Aigin fra filmen Veiviseren, som Tore Johnsen gjengir i sin forskning, mener jeg er en god beskrivelse av samisk økologisk forståelse og åndelighet (Vedlegg 1). Denne historien, hevder Johnsen, forteller oss at den som glemmer det store, evige fellesskapet blir en Tsjude. Det mennesket som glemmer at det er bundet til den store livsveven, vil tilslutt plyndre og utbytte jorden. Mennesket er i ferd med å miste evnen til å kjenne seg i slekt med jorden og alle dens skapninger (Johnsen 2007:15,19). I Joiken om «Tyven og Sjamanen», som Johnsen bruker i sin artikkel «Teologi fra Livets sirkel», (vedlegg 2) finner jeg også den samme tankegangen, ved siden av en beskrivelse av to kulturers ulike syn på naturen (Johnsen 2007: 216). Jeg har tidligere vist at også andre teologer innenfor økoteologien legger vekt på

at vi lever i en kosmisk, sakramental og økologisk helhet der alt henger sammen og er avhengig av helheten for å leve.

4.2.2 Livets sirkel- Livets reingjerde.

Johnsen bruker den indianske tradisjonen om «livets sirkel» og har satt den inn i en samisk åndelig tradisjon. Jeg har valgt å bruke denne tradisjonen i mitt arbeid da jeg mener at et helhetlig budskap om treenigheten trer tydelig fram i denne teologiske forståelsen. Den samiske diakonen Anna Kuoljok, kaller dette for Livets reingjerde (Anna Kuoljok 2018). Jeg deler Johnsen sin forståelse av livets sirkel inn i tre deler.

Skapelsen og syndefallets plass i livets sirkel: Johnsen sier at i denne åndelige tradisjonen er Gud Skaperen, plassert i midten av en sirkel. Skaperverket springer ut av Han. Han er livets kilde. Mennesket og alt det skapte er en del av skaperverket og en del av livets sirkel. Hele sirkelen er preget av Guds nærvær. Mennesket beskriver han som jordmennesker, mennesket eksisterer gjennom å delta i livets sirkel sammen med det skapte. Mennesket er en del av skaperverkets helhet, men denne helheten ble brutt på grunn av menneskenes synd. Menneskets relasjon til Gud er skadet, men også relasjonene til alt det skapte er skadet. Johnsen beskriver at Gud er fortsatt i midten av sirkelen og er den som holder alle ting sammen, men det er blitt en oppsplitting av selve sirkelen fordi mennesket har revet seg løs fra Livets Gud.

Inkarnasjonens plass i livets sirkel: Johnsen beskriver at Kristus hører hjemme i sentrum av sirkelen. Som Guds sønn, er han en del av guddommen. Kristus er en del av kilden som gir livets sirkel eksistens og som livets sirkel har sitt opphav i. Ved at Gud selv blir menneske gjennom Kristus har han selv gjort seg til ett med livets sirkel. I Kristus har Gud selv blitt jordmenneske. Han sier at ved at Kristus dør og står opp igjen, forsoner han alle ting med seg selv (Rom 8,19-22), og at frelsen er spesielt rettet mot mennesket som er årsaken til at sirkelen er brutt. Det er samtidig mennesket som har nøkkelen til å bringe helheten tilbake til skaperverket. (Rom 8,21) Frelsen gjelder for alt det skapte og mennesket har et særskilt ansvar. Johnsen sier at «ved Kristi kors sentrerer Gud på ny universet omkring seg selv og gjør dermed sirkelen hel igjen» (Johnsen 2007:222)..

Livets sirkel og håpet: Johnsen beskriver at gjennom Kristus har alt det skapte fått et eskatologisk framtidshåp som handler om at livets sirkel skal bli gjenopprettet. Dette er håpet om en ny skapning, en ny himmel og en ny jord (Åp 21,1). Dette er håpet om noe som skal skje i framtiden, men som allerede er nærværende i Kristus (Johnsen 2007:223).

Livets sirkel og nattverden: Johnsen legger vekt på at den gjenopprettede livets sirkel er det vi feirer i nattverden og at vi derfor kan kalle nattverden for det «liturgiske uttrykket for livets gjenopprettede sirkel». Han sier at «gjennom Kristi gjerning er helheten gjenopprettet, ikke bare for menneskeheten, men for hele skaperverket» (Johnsen 2007:224).

4.2.3. Sola og ilden

I den samiske virkeligheten var det den kalde og mørke vinteren som var trusselen mot livet. Uten ilden ville man dø. Eldre mennesker kunne føle seg triste om ikke bålet brant i àrran (ildstedet). De gamle kan fortelle at de har stor respekt for ildstedet. Ildstedet tilhørte de som hadde bygget det og andres àrran skulle man la være i fred. Det var som om man tok andres ting hvis man brukte en àrran som andre hadde laget. Man plukket heller aldri stener fra en annen àrran når man skulle lage et nytt. I dag kan vi enda finne rester etter ildsteder i naturen som ble brukt av tidligere generasjoner. Man skal ikke trække over ildstedene og man skal heller ikke trække over gamle ildsteder man finner i naturen. Det var også viktig at ilden ikke sloknet. Om morgenen ble ilden tent på nytt ved hjelp av glørne fra dagen før. Tidligere hadde man ikke stor tilgang på fyrstikker og ilden og glørne ble derfor ekstra verdifulle og noe man måtte ta godt vare på. I den samiske kulturen finner jeg høy kunnskap om hvordan man kan lage og ta vare på ilden under ulike forhold (Ryd 2018: 27,30,31).

Johnsen legger vekt på at ildstedet og sola var sterk knyttet sammen. Johnsen synliggjør sammenhengen mellom sola og ilden ved å vise til symbolene på den sørsamiske runebomma, og sammenhengen mellom den og inndelingen av lavvoen. Slik som ildstedet var plassert i midten av lavvoen, var sola plassert i midten av runebomma. Han sier at «Slik solen var livgiver i kosmos, var ilden livgiver i samenes nære verden». Sáráhká, fruktbarhets- og jordgudinnen var knyttet til ildstedet. Hun var en livgivende hjelper til alt liv, både hos mennesker og dyr. Hun satte fosteret inn i mors liv og var beskytteren og hjelperen under graviditet og fødsel (Johnsen 2007:34,35). Johnsen peker på bibelen som bruker bildet om Jesus som verdens lys. Andre steder forbindes Jesus med solen. I samisk naturteologi er det derfor naturlig å knytte Kristus til solen. Johnsen sier at « slik som solen gir naturen sitt liv tilbake, slik kommer Kristus til oss med det evige livs gave». Slik som Sáráhkà er den livgivende i samisk folketro, er Kristus en «fødselshjelper til vårt åndelige liv» (Johnsen 2007:37,38).

Jorunn Jernsletten hevder at Sáráhká i sørsamisk tradisjon blir omtalt som moder ild og er den som beskytter hjemmet og familien. Det var viktig og alltid « gi litt i bålet», til Sáráhkà.

I møte med kristendommen har hun blitt sammenliknet med Jomfru Marias helgenrolle (Jernsletten 2010:61). En av mine informanter forteller også at i sørsamisk område har man tatt i bruk tradisjonen rundt Sáráhká. Etter at man har forrettet nattverd under gudstjenesten i lavvoen så helles restene av kalken i bålet etter gudstjenesten, som et symbol på at kalken blir gitt tilbake til moder jord og til Jesus som er verdens lys.

Johnsen beskriver ildstedet som et sted mennesker samles. Ilden gir oss varme og lys. Han sier at «Kristus kan sees på som livets ildsted som gjenoppretter det brutte fellesskapet i verden og dette livets ildsted utstråler Guds kjærlighet, fordi Gud er kjærlighet» (Johnsen 2007:38). For å forklare dette i en samisk åndelig tradisjon reflekterer Johnsen videre over Sàrahkkà som også ble forbundet med jorden. Det kunne bli reist en stamme med roten opp på offerplassen, når det ble ofret til henne, for å symbolisere at de ofret til en guddom som var knyttet til jorden. Her finne jeg igjen den teologiske forståelsen av mennesket som «adama» og Kristus som selv ble et menneske som var tatt av jorden. Johnsen sier som Tomren at fordi Kristus ble menneske, er frelsen for hele skaperverket. Johnsen sier:

Så la oss sette oss ned ved livets ildsted, så Kristus får gjøre oss til et forsonet og helt fellesskap, så Kristus får gjøre verden hel. For Kristi ild er Skaperens helbredende flamme. Ved Kristi ildsted blir det brutte skaperverket en hel og hellig sirkel omkring sin store Skaper (Johnsen 2007:48).

4.2.3.1 Sagaen om Beijves solskatt

Sagaen om Beijves solskatt (vedlegg3), er en slags samisk urhistorie som er nedtegnet av den samiske presten Anders Fjellner (1795-1876). Den samiske presten Bientie sier at denne fortellingen handler for det første om menneskenes griskhet og eiertrang og hvilke følger det får. For det andre handler denne fortellingen om at alt er skapt av Gud (Bientie 200:135). I Beijves solskatt beskriver Johnsen at solen symboliserer livskilden som er knyttet til himmelkreftene, mens reinen symboliserer livskilden knyttet til jorden (Johnsen 2005:97,98). Bientie sier at alt i skaperverket har fått sin plass av Gud, har rett til liv og har en egenverdi. Alt det skapte står i et nært forhold til guddommelige makter og det er et slektskap mellom mennesker og dyr (Bientie 2001:135,136).

I historien skapes alt av reinkroppen. Johnsen hevder at når reinen gir sitt liv betyr det at den skaper grunnlaget for alt liv. Simlehjertet slår i jordens indre og simlas` liv er vevd sammen med alt som lever. Han sier videre, at på den ene siden gir Gud det kjæreste han eier for å skape nytt liv, og på den andre siden kan dette knyttes opp mot at Gud ofrer sin egen sønn som et offerlam. Simla blir et uttrykk for enheten mellom alt som lever. I en kristen forståelse

skal hele menneskeheten og hele skaperverket, bli ett i Jesu legeme, slik vi kan lese i Paulus brev til efeserne (Ef.1,10,22).

Videre hevder Johnsen at budskapet om at vi skal «lytte til simlehjertet dypt i jordens indre», i en kristen forståelse gjør simlehjertet til et bindeledd mellom Gud og skaperverket, og mellom menneskenes verden mot Gud. Han sier at «å lytte til simlehjertet», kan tolkes som å erkjenne at vi er knyttet til jorden og er avhengige av den og at vi må ta hensyn til jorda ved å lytte til jordas behov (Johnsen 2005:99,100,101,106,109). Videre sier Johnsen om solen i historien at den er kilden til alt liv på jorden, også etter at Gud trekker seg tilbake. Solen er Guds medskaper og den visdom verden er skapt ved. Han beskriver sola som menneskenes far og menneskene som solas barn. Sola symboliserer den guddommelige kraften som står over naturen, men som likevel fyller den med liv (Johnsen 2005:103,104).

4.2.4 Lavvoen og boaššu - det hellige stedet

Jorunn Jernsletten beskriver at i de tradisjonelle lavvoene eller gátie (gamme,kåte) heter det innerste området mellom bålet og teltduken boaššu. Tidligere var dette lavvoens hellige rom. I dette rommet ble blant annet maten og de hellige gjenstandene oppbevart. Stedet brukes også i dag til kjøkken og regelen om at man ikke skal trå over boaššu gjelder fortsatt. Jernsletten omtaler Máttaráhkká som urmoren i den sørsamiske folketroen. Máttaráhkká holdt til under golvet i lavvoen. Hun var ansvarlig for skapelsen av mennesket og er den som beskytter dem. Jernsletten sier at Máttaráhkká er mor til Sáráhkká, jaktgudinnen Juksáhkká og uksáhkká som ble forbundet med inngangen til lavvoen (Jernsletten 2010: 61).

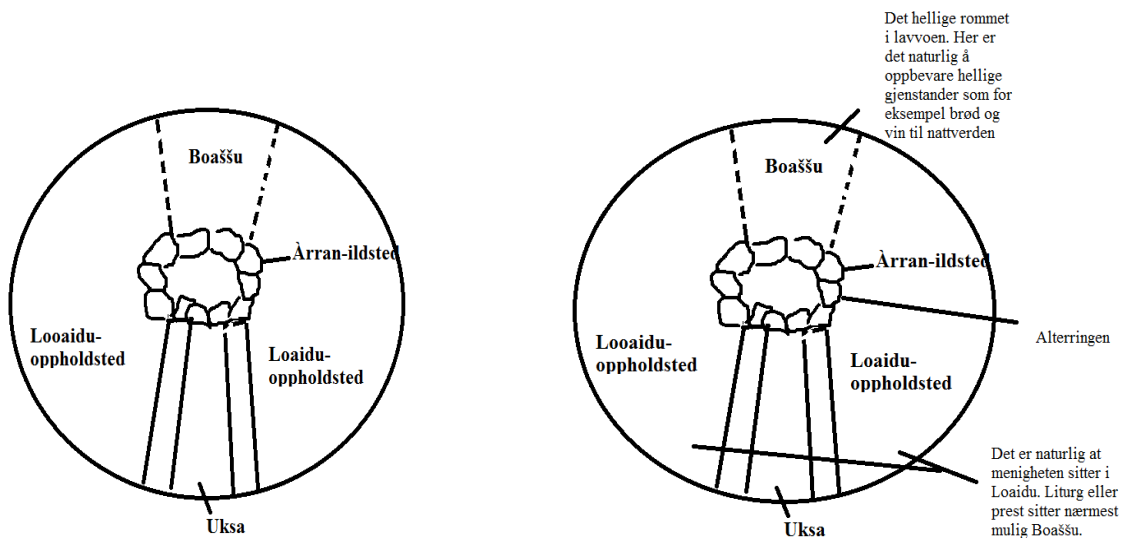
Johnsen beskriver at jaktgudinnen gav lykke under jakten og fulgte med helt inn til boaššu der hun passet på kjøttet til det ble lagt i gryta. Johnsen legger i dette at «maten og dyrelivet, hjemmet og utmarka, jakten og de livgivende kreftene skulle sees i sammenheng». Juksáhkká minnet en på at denne sammenhengen ble holdt oppe av guddommelige krefter. Johnsen sier:

I vårt sekulariserte overflodssamfunn hadde det kanskje vært behov for engler på kjøkkenet av typen Juksáhkká. Engler som kunne vokte over kunnskapen om brødets hellighet.

Det finnes en hellig forbindelse mellom maten vi spiser, skaperverket vi høster av og de guddommelige kreftene som holder livet oppe.

Johnsen hevder at det er nettopp dette vi gjør når vi ber bønnen Gi oss i dag vårt daglige brød (Johnsen 2007:95-98).

To av mine informanter forteller at i dag kan lavvoen brukes til å feire gudstjeneste. De forteller at lavvoen sin inndeling ligger til rette for å gi en opplevelse av kirkerommet. Jernsletten beskriver også at den sør-samiske presten Bierna Bientie ivret for å bruke lavvoen til gudstjenestefeiring (Jernsletten 2000:72). Tegningene nedenfor viser til venstre, en tradisjonell inndeling av en lavvo. Tegningen til høyre viser hvordan man tenker seg lavvoens inndeling når man feirer gudstjeneste i en lavvo.

(Etter Tore Johnsen 2010 og en av mine informanter).

4.2.5 Fjellet- Den hellige naturen

I det samiske landskapet fins det mange stedsnavn på offerplasser som er knyttet til kristendommen ved at de har navn som «kirka og alter». Lenge etter at kristendommen ble den dominerende religionen er kunnskapen om de hellige stedene i naturen blitt bevart (Sveen 2004:9,72). Fra gammelt av har det vært vanlig med hellige steder i naturen. Det er blitt skrevet om at nes og odder, ferskvann, elver og trær kunne bli sett på som hellige steder. Jeg har tidligere vist til Roald Kristiansen som bruker begrepet «topofili» om det å føle tilhørighet til steder i naturen og til Grau som bruker begrepet «sacrad geogrfahy». I samisk kontekst viser Kristiansen til Læstadius som så på naturen i Sàpmi som et topofilt landskap. Læstadius brukte dette i prekenene siden. Kristiansen beskriver at Læstadius lyttet til naturens stemmer og at Læstadius kunne fortelle om opplevelser der naturen talte til han slik at han fikk religiøse erfaringer (Kristiansen 2001:115).

Den sørsamiske presten Bierna Bientie forteller om de mange historiene og fortellingene som ble fortalt om det guddommelige nærværet i fjell eller en innsjø. Enkelte fjell kunne være spesielt hellige (Bientie 2001:140). Flere kilder viser også til at både fjell og steiner ble sett på som hellige steder. At dette er en bevist kultur også i dag, kom til uttrykk i et førstesideoppslag i avisa Nordlys i 2004. Tinden er hellig, kunne man lese. Det var en svensk same på 83 år som hadde lært av sine foreldre at Tromsdalstinden er hellig. Når man gikk forbi den med reinen sin, stoppet man, tok av seg lua, satt seg ned på kne og ba om godt beite og god helse. Joiking og banning var forbudt. I 1723 ble det beskrevet at det er 24 hellige fjell i Lyngenfjorden og 7 i Ullsfjorden. Det finnes også mange hellige fjell i sørsamisk område (Pollan 2004: 52,53,54.56). Navn som Àlda, Àilegass eller Håldi viser til at fjellet er blitt sett på som hellig. Håldi ble sett på som hellig fordi de var befolket av halder, underjordiske vesener eller ånder. Det kunne være fjellets form, beliggenhet eller hendelser på fjellet som gjorde at det ble sett på som hellig. Disse fjellene ble vist ærbødighet og respektert (Sveen 2004:25).

4.3 Samisk læringstradisjon

4.3.1 Kontekstuell didaktikk

Jeg vil starte kapitlet med å ta for meg kontekstens betydning i fagdidaktikkens sammenheng og jeg vil begynne med å vise til dette sitatet av Hjalmar Lindblom som skrev dette i et forord til Johan Turis bok Fortellingen om samene som ble gitt ut i 1910.

Velmenende mennesker ville dele velsignelsen med jernbane, dampskip, skoler og helsetjenester med samene. Det var mennesker som ikke visste at kultur er noe relativt, som består i at man innretter seg får å få et lykkelig liv under de forhold som naturen byr på. De trodde kultur handlet om en viss mengde konvensjonell dannelse, ytre renslighet og klær som fulgte moten, noe som var uforenelig med nomadenes liv.....En viktig hindring for nomadelivets sunne utvikling har lenge vært at man organiserte undervisningen for samene etter modell av våre moderne skoler.....istedenfor å presse samene til å innse sin egen ubetydelighet ved å bare redegjøre for imponerende trekk ved den kristne kulturs og den europeiske kulturs historie, fjern disse skolene, innfør mer praktisk undervisning av en type som samene kan ha nytte av, og hev det åndelige nivået gjennom en fremstilling av samenes og beslektede folks levemåte, kultur og historie (Pollan 2017:164).

Dette sitatet beskriver hvor viktig det er å ha en forståelse av kulturens relevans i en formidlingssituasjon. Allerede i 1910 beskriver Lindblom at samiske barn trengte en annen form for opplæring og oppdragelse enn det skolen gav dem. Leganger- Krogstad sin forskning har bidratt til en økt forståelse av kontekstuell didaktikk. Hun skiller mellom en lineær og syklisk virkelighetsforståelse. Den første dominerer i Europa/USA/Vesten, mens den sykliske dominerer i Asiatiske religioner og i noen naturreligioner. Hun mener vi finner mye av den sykliske virkelighetsforståelsen i den samiske kulturen og at den kristne kulturen er dominert av en lineær forståelse. Hun er opptatt av hvordan ulike virkelighetsoppfatninger påvirker oss

i læringsprosessen. I Leganger- Krogstads religionsdidaktiske modell finner vi derfor kulturen som den felles arena som vi lærer ut fra, og at vi tolker våre erfaringer ut fra den kulturen vi lever i (Leganger- Krogstad 2009:34,35,297,298). I mine studier er dette relevant da jeg spør om samisk natursyn og læringstradisjon kan bidra til en grønnere didaktikk i trosopplæringen.

Jeg vil i dette kapittelet begynne med å beskrive hvordan samisk natursyn og økologisk tenkning påvirker den samiske læringstradisjonen. Deretter vil jeg vise hvilken rolle barnet har i samisk læringstradisjon før jeg avslutter med fortellingens plass i den samiske tradisjonen.

4.3.2 Naturkjennskap i samisk læringstradisjon

Tove-Lill Labahå Magga sier:

De mennesker som har levd i, med og av naturen over lang tid, har et forhold til naturen som er relasjonelt betinget. De vil kunne forholde seg til naturen på samme vis som mennesker de har et nært forhold til. Naturen er for dem omfattet av subjektivitet. I en slik sammenheng vil mennesker ikke oppfatte natur som et objekt eller et generelt fenomen, men forbinde området eller stedets natur som noe selvstendig som de har respekt for. Det er grunnen til at samer ofte ikke kjenner seg igjen når områdene de og deres forfedre og formødre har levd i generasjoner, omtales av andre som villmark eller uberørt natur (Magga 2018:16).

Magga sier også at:

Barn som får mulighet til å se seg selv innenfor rammen av, og som en del av, sitt eget lokalmiljø, har større mulighet til gjenkjennelse. De vil kunne se seg selv som en del av Guds skaperverk.....og at ved at mennesker lærer å se på seg selv som en del av skaperverket, vil troen på den treenige Gud styrkes (Magga 2018:15,20).

Å se på naturen som et subjekt, noe selvstendig, som en har respekt for og et nært forhold til, og å oppleve å få styrket sin gudstro i naturen kommer også fram i det Maria Roysdatter Steinsvik skriver om et ungt ektepar sitt forhold til dåpen og til elementene i naturen. Hun beskriver i denne artikkelen hvor viktig naturen er for de unges relasjon til Gud. Hun sier at for mange unge samer har naturen en særstilling i troslivet. De er åpne for sin åndelighet når de er i naturen, og de opplever at de ikke er alene selv om de står ensomme innerst på ei vidde, eller ytterst på en holme i havet. De opplever at Gud som skaper og livgiver er til stede der de er. Hun sier videre at «for mange unge kan det være en stor opplevelse og åndelig erfaring å oppleve å få nattverd i en gamme eller lavvo. Her møter de unge to kjente elementer, både rommet og troen, og det gir en verdi». Hun utfordrer oss derfor til å finne likeverdige arenaer til kirkerommet slik at unge kan bruke sin bakgrunn til å bygge opp en kirke av i dag som kan bære med seg eldgamle tradisjoner og nye tanker (Steinsvik 2013:57). Hun forteller videre historien om Ailas tre som sier noe om betydningen av å få utføre

hjemmedåp der et ungt par nettopp får ta vare på sin egen trostradisjon, åndelighet og nærhet til naturen.

Ailas tre:

Anna- Maija holder datteren Aila mens hun venter spent på at salmesangen skal tone ut. Barnets bestemor synger de gamle, langsomme salmene. Fredrik, Ailas far, overtar jenta. Holder henne varsomt mens morfar øser vann over barnets hode. «Aila, jeg døper deg i Faderens og sønnens og Den Hellige Ånds navn». De synger en av dåpssalmene i salmeboka, før barnets morfar gir skåla med dåpsvann til Fredrik. Han vet at i hagen helles vannet ut ved et tre. Dette treet er Ailas (Steinsvik 2013:56).

Steinsvik forklarer historien med at dette unge paret ønsket at barnet deres skulle oppdras etter de gamle tradisjonene. De ønsket barnet skulle vite at det er morfar som har døpt det og at dåpsvannet ble hellet ut ved treet i hagen, som er et hellig sted for dem (Steinsvik 2013: 56).

4.3.3 Økologisk tankegang, stillhet og velsignelse i samisk læringstradisjon.

En av Johnsens informanter sier at «Det er naturen som bestemmer målet, ikke mennesket». Med målet, skriver Johnsen, menes grensen for hvor mye man kan ta. Han sier at de gamle brukte uttrykket «å lytte til naturens stemme» (Johnsen 2005:35). Sitatet nedenfor er fra en av Johnsens informanter:

Vel, naturens stemme er slik at hvis du tar alt for mye, så forteller naturen at den vedskogen vokser ikke mer, reinen tar slutt eller fisken blir borte i vannene. Du skal lære det. Du må være forsiktig, du kan liksom ikke gå å tømme det vannet, selge fisken for at du skal ha en haug med penger. Da er det ikke noe neste gang du trenger fisk. Og det samme gjelder naturen. Du må lytte til naturens stemme. Det er ikke du som bestemmer fremtiden. Det er naturen (Johnsen 2005:35).

I sin forskning sier Asta Balto at eldre samer er opptatt av en økologisk tankegang og at de opplever at mennesker i dag bare er opptatt av å forbruke og ikke tenker på at det kommer mennesker etter oss. De eldre var opptatt av å bruke alle ressurser maksimalt og de var opptatt av gjenbruk. De brukte blant annet hele reinen. Det var omtrent bare innholdet i magesekken som ble kastet. Hun beskriver at både innmat, kjøttet, margbein og hodeskalle med øyne ble brukt til mat. De eldre hadde også respekt for naturen og naturkreftene. De skulle ikke banne og sverge i tordenvær eller peke på nordlyset. Det kunne bety at naturens krefter snudde seg mot menneskene. Hun sier også at de eldre var opptatt av at menneskene ikke var herrer over naturen. De kunne bruke naturens goder, men ikke drive rovdrift på naturen (Balto 1997:95).

Johnsen beskriver reinlykke som et vanlig begrep hos reindrifsamene. Dette begrepet beskriver samspillet mellom mennesker, reinen, medmennesker og naturen for øvrig. Du har reinlykke hvis du over tid opplever at reinen og flokken din klarer seg godt. Simlene får

kalver, reinflokken er frisk og velfødt og du har en vakker flokk. Reinlykke handler ikke om tilfeldighet og flaks. Alle mennesker har ikke reinlykke. Man mener at den er medfødt og at man har det hele livet. Reinlykke kan likevel være foranderlig. Man kan ødelegge sin egen reinlykke, men man kan også virke positivt inn på den. Hvis man er ærlig, rettferdig og hederlig i forhold til reinen, beitelandet og i forhold til medmennesker, vil man få reinlykke (Johnsen 2005:49). Johnsen hevder at den økologiske tankegangen understrekes i denne tradisjonen ved at reinen ikke skal behandles som et middel. Reinen har egenverdi og skal ikke reduseres til kun et nytteobjekt. Man krenker reinen hvis man peker den ut til bare en «nisterein» som for eksempel materiale til klær og mat, og man skal ikke snakke om flokken din som dårlig eller liten (Johnsen 2005:50).

Stillhet ble også sett på som en dyd og nødvendighet. Magga forteller at hun måtte lære seg ikke å snakke høyt når de skulle fiske. De måtte ikke skremme fisken. De skulle være stille. Hun lærte som barn å være stille, lytte og se. Hun beskriver at stillhet skapte et stille rom inne i henne, et rom det var plass til å føle glede (Magga 2018:14). Historien om fiske i Saijve sjøen beskriver verdien av stillhet (Vedlegg 3).

Sjøberg sier i sin doktoravhandling at å be om velsignelse og å vise takknemlighet og å spørre om lov står sentralt i samisk tradisjon. Denne religiøse praksisen heter Sivdnidit. Hun mener at den finnes i hele Sàpmi. Hun beskriver at praksisen utføres gjennom stille tanker eller ved at man uttaler noen ord. Sivdnidit er en praksis som hører til i hverdagen. Det kan være en måte å be aftenbønn, be før og etter maten, når man skal ut på reise eller en måte å kommunisere med landskapet eller skaperverket. Gjennom Sivdnidit kommuniserer man med det skapte og de materielle ting som omgir oss i hverdagen. Man blir påminnet om Guds nærvær i det man gjør, og at Gud har omsorg for alt. Det er en måte å bli påminnet om at alt henger sammen, og at man skal vise ydmykhet. Videre sier hun at sivdnidit minner om at det finnes noe som er større enn oss, at mennesker skal respektere andre levede skapninger og at vi mennesker trenger beskyttelse mot det man ikke har kontroll over (Sjøberg 2018:130,131, 132). Magga forteller om at tradisjonen om å bruke korstegnet eller uttrykke takksigelse er kristen samisk praksis. Man uttrykker takknemlighet over godene man får fra naturen og man bruker symboler som uttrykker velsignelse og takk overfor hverdagslige gjøremål, alt fra det som skjer i hjemmet til når man er med dyrene på beite eller under jakt og fiske. Magga sier at «man takker for hverandre, for det menneskelige fellesskap, for at dyrene har helse og mat, at de får avkom og for at naturen viser seg fra sin beste side» (Magga 2018:17). Johnsen viser til sine informanter som forteller at de bruker å spørre om lov når de for eksempel skal slå opp

lavvoen et sted. De kan spørre om de får lov til å sove her i natt, eller de kan si « i Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn, har vi nå satt opp dette teltet», eller «i Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn, stanser jeg her på dette stedet» (Johnsen 2005:26).

Johnsen hevder også at joiken har en rolle i samspillet mellom mennesker og naturen. Han sier:

I naturen kan du joike blomstene, trærne, fiskene, vannene, reinen, fuglene og alt. De har en joik. Og på en måte er det å ære naturen, slik som å joike en rein(...).

(...) med joiken liksom velsigner du og kommer med takksigelse i forhold til naturen (Johnsen 2005:30).

4.3.4 Barn som deltar

Balto skiller mellom to former for læring. Kunnskapsbasert læring mener hun er den dominerende metoden i dagens samfunn, skole og barnehage, og er en læringsform der man tilegner seg kunnskap gjennom at noen underviser oss. Erfaringsbasert læring er derimot den formen for læring som hun selv er oppvokst med i sitt samiske hjem. Hun sier at gjennom erfaringsbasert læring tilegnes kunnskap ved å gjøre egne erfaringer. Balto beskriver en situasjon fra sin egen barndom der huns ble bedt om å bake brød på egen hånd. Hun forteller at hun gjorde sitt beste, men at hun ble skuffet over brødet som ikke ble vellykket fordi hun ikke kunne nok om gjærens egenskaper. Balto mener at en viktig grunn til at hun turte å gå løs på brødbakingen uten å få noen nærmere beskrivelse, var at hun hadde erfart at det var tillat å prøve seg fram og eksperimentere. Hun sier videre at hun vokste opp med at det ble forventet at de skulle klare oppgavene på egenhånd, tenke selv og løse problemene som måtte oppstå. Hun opplevde at hun fikk ansvar. Hvis man feilet ble det sagt at hun/ han lærer nok når hun/ han blir større. Balto beskriver at dette rommer en hel filosofi om at barna må få mulighet til å prøve, og at de voksne må akseptere at barn trenger å gjøre erfaringer før de kan lykkes. Det å feile er og å lære. Hun sier at ved å få veiledning fra en voksen for så å gjøre sine egne erfaringer, lærer barna å bli selvstendige (Balto 2003:156,157,112). Magga beskriver også en opplevelse fra sin barndom. Om sommeren var hun ofte sammen med bestemoren og hjalp henne med å hente kyrene hjem fra beite. Hun sier:

Jeg husker følelsen av å kjenne igjen lyden av vår egen bjelle, og det å kunne skille dem fra andre bjellelyder. Mine ferdigheter gjorde at vi fant kyrne våre og kunne hente hjem våre dyr. Det å kjenne igjen lyden og finne ut hvilken retning lyden kom i fra, bidro til at jeg opplevde mestring. Å hente hjem dyrene om kvelden var en stor glede for meg (Magga 2018:14).

Balto sier at den nære kontakten med de voksnes verden fører barna og de unge inn i den måten å overleve på som foreldrene selv bruker eller er oppdratt til (Balto 1997:36).

Balto legger også vekt på lekens betydning. Hun sier leken har en stor betydning i sosialiseringprosessen. «Ealostallat», ser Balto i sin forskning at er en av de lekene barna setter mest pris på. Denne leken handler om at de har en egen reinhjord, og alt de voksne gjør med reinene, inngår i leken. De binder reinen, slipper den inn i reingjerdet, gjeter dem og fanger dem ved å kaste lasso. Balto forteller at «slik leker barna seg inn i de voksnes daglige arbeid og virke og omsetter kunnskap til praksis» (Balto 1997: 38).

I Baltos forskning, viser hun at samiske barn vokste opp uten noen særlig grad av tvang. Foreldrene legger lite bånd på barna når det gjelder valg av gjøremål. I stedet legger de til rette slik at barna kan delta i det arbeidet de voksne gjør. Det hendte også at barna valgte å gjøre helt andre ting enn det de voksne hadde tenkt. For eksempel kunne det å sette rypesnarer være spennede, også på grunn av at det kunne de tjene noen penger på. Balto kaller dette for en indirekte form for oppdragelse (Balto 1997:40). En av mine informanter forteller meg at i samisk barneoppdragelse gis barna status som likeverdige som voksne. De plukker bær, gjeter rein og bidrar til fellesskapet. På den måten vil de kjenne på at det de gjør er viktig, det skaper mestring og gir barna en følelse av å være viktige i fellesskapet. Hun beskriver at i den samiske tradisjonen blir barna sett på som «meningsdannende, selvstendige individer» som kan utføre rituelle handlinger på lik linje med voksne. Denne historien fra en av mine informanter beskriver dette:

En gang i min barndom, var jeg sammen med mine foreldre og min familie til læstadiansk forsamling, i en nabobygd. I den sammenheng var vi samlet også til kaffe og mat, og da gikk samtalen rundt bordet, og vi barna fikk høre mange fine fortellinger fra de voksne.

En slik fortelling vil jeg her dele. Den handler om to jenter som hadde en skolevenninne som de brydde seg om og likte svært godt. De var imidlertid svært bekymret for henne. Bekymringen var knyttet til at hun ikke var døpt, slik de begge var.

De fant sammen ut at den eneste måten å få henne døpt på, var at de gjorde det selv. De fant ut at de kunne gjøre det i et friminutt på skolen, i vasken nede på toalettet. De tok meg seg det de trengte hjemmefra. I salmeboka, (Landstads salmebok) der det sto om hjemmedåp, og det hadde de vært med på mange ganger.

Dette gikk deres venninne med på, og de døpte henne i vasken på toalettet, og lettelsen var stor over at nå var også hun døpt. Men da jenta som hadde utført handlingen kom hjem, kom hun i tvil om de virkelig hadde gjort det på den rette måten. Hun gikk til sin far, som hadde utført hjemmedåp mange ganger, og spurte han. Da hun fortalte hvordan de hadde gjort det, kunne han bekrefte at de hadde gjort det slik det skal gjøres, og at hun var døpt. Da var lettelsen stor. De kunne etter dette være trygge på at nå var også hun døpt.

4.3.5 Fortellingen i samisk læringstradisjon

Den muntlige tradisjonen står sterk i den samiske kulturen. Det ble laget historier om ulike tema som kunne være mere eller mindre realistiske. Når barna spurte om hvor de kommer fra

kunne de bli fortalt at «du ble funnet under ei tue». Fortellingene ble ofte formidlet i lysskjæret fra bålet der fellesskap og nærhet var viktig. Balto sier:

De voksne lot oss ofte bli i undringens verden, og av og til lot vi som om vi ikke forsto sammenhengen, bare fordi vi skulle være med på leken.

Hun sier at fortellingen kunne bli brukt til å lære barna å forvalte naturressursene. Nedenfor gjengir jeg fortellingen om en bestefar som tok med dattersønnen ut fordi han ville vise han noe:

...fordi begge vet at bestefaren er gammel og at han ikke har lenge igjen å leve, blir det noe høytidelig over turen deres. Han viser hvordan han rydder skogen og markene etter seg. Han har også revet alle gjerdene på eiendommen. Han forteller da sin etterkommer at han har brukt naturen så lenge han trengte den. Siden ingen i familien vil dyrke jordene, skal naturen igjen få gro til sporene etter menneskehender skal forsvinne. Den unge er forskrekket. Det er deres eiendommer, bestefar har jo skjøte på det. Da svarer bestefaren: «Jeg har bare lånt jordene så lenge jeg trengte dem (Balto 1997: 95).

Balto hevder at denne historien viser at bestefaren, uten bruk av mange ord, men ved å gi dattersønnen en sterk opplevelse, gir dattersønnen rom til medopplevelse på egne premisser. Balto sier at historien som bestefaren fortalte «vekket liv i tanker dattersønnen selv ikke viste han hadde, og bestefaren lykkes med å formidle sine verdier videre til neste generasjon» (Balto 1997:95,96).

På 1840 tallet brøt det ut en vekkelse i Karesuando som ble basert på presten Lars Levi Læstadius` forkynnelse. Denne vekkelsen ble kalt for «Lappmarkens kristendom». Læstadius var prest og botanikker og flere planter er oppkalt etter han. Han var spesielt opptatt av den samiske mytologien (Kristiansen 2017:49,55,57).

Leganger – Krogstad hevder Læstadius hadde en narrativ¹³ prekenstil og fortellingen hadde en sentral plass i hans forkynnelse. Hun beskriver at Læstadius formidlet en narrativ teologi der den levende fortellingen sto sentralt. Læstadius levde i en samisk oral kultur og formidlet evangeliet kontekstualisert. Hun hevder han var frodig, folkelig og nydannende. Han forberedte evangeliepreken i muntlig fortellingsform. Hun sier at fortellingene hadde en tydelig begynnelse og slutt. De hadde form som liknelse eller allegori og at han beskrev Gud slik Gud viser seg for menneskene i naturen. Naturbilder, sier hun, er derfor viktige i Læstadius` sine prekener (Leganger Krogstad 1996:27,29).

¹³ Leganger – Krogstad sier at fortellingen er en grunnleggende sjanger i bibelen. Guds handlinger gjennom historien ble fortalt fra generasjon til generasjon som korte eller lange fortellinger. Jesus brukte også fortellinger i sin forkynnelse når han fortalte liknelser. Narrativ teologi er opptatt av å lese tekstene i bibelen som fortellinger. Leganger- Krogstad mener at fortellingen er selve teologiens grunnkategori. (Leganger – Krogstad 1997, Tro, livst og trad s. 230,231, Elgvin 2000:250)

Elgvin mener Læstadius nærmer seg en forståelse av det åndelige gjennom analogiene. Denne måten å tenke på mener hun kommer fram i en kultur der skriftspråket har mindre betydning. Hun mener at samisk og kvensk kultur var slik (Elgvin 2000:250). For å vise hvordan Læstadius brukte narrative virkemidler, viser Elgvin til hvordan han forklarte forsoningen. Hun sier at han brukte forestillingen om «Skaperen som et morshjerte» og at han beskrev forsoningen med «høna som skjuler kyllingene sine under vingen mot haukens klør» (Elgvin 2000:252). Et annet eksempel Elgvin viser til er knyttet til opplevelsen da en hare ble jaget av hunden til Læstadius og hoppet i desperasjon rett i armene hans. Denne opplevelsen fortalte Læstadius om hva det vil si å frykte Gud og djevelen (Matt 10 og Luk 12). Jeg viser til et lite utdrag av talen:

Och denna uplysning har jag af en hare, som har den största fruktan bland djuren, och ar således competent att vittna i denna mörka sak(...)detta har verklegen hent, att haren har hoppat i min famn. Och detta haraskutt har forvissat mig derom, att den som kan forgöra både kropp og själ är fienden, den svarta hunden, som aldrig gifver nåd eller pardon (Dårhushjonet) (Elgvin 2000:251).

Leganger- Krogstad sier at Læstadius snakket til et folk som levde i og av naturen, et folk som fra gammelt av var vant til at naturelementene var beåndet og hadde en åndelig mening og betydning. Han brukte derfor dette i sin forkynnelse (Leganger- Krogstad 1996:33).

4.4 Samisk trosopplæring

I dette kapitlet vil jeg vise eksempler fra samisk trosopplæring. Jeg begynner med å vise til nettressursen osko.no før jeg beskriver trosopplæringstiltaket «leir på vidda». Deretter legger jeg fram resultatene etter samtale med to ansatte i kirka som jobber med leir for barn og ungdom. En i sørsamisk og en i nordsamisk område.

En av mine informanter forteller at i samisk trosopplæring er de opptatt av at trosopplæring er mer enn evangelisering. Mye av den samiske trosopplæringen skjer gjennom uformelle institusjoner som blant annet de læstadianske miljøene, og mye skjer i hjemmet i det daglige livet der hver familie er bærere av sin egen tradisjon. Barna kommer til kirken med sin selvstendige og fullverdige tro, med egne tradisjoner og religiøse erfaringer. En viktig del av denne tradisjonen er velsignelse, helbredelse, beskyttelse, bønn og salmetradisjon. Barna er skapt av Gud og når barna blir døpt blir de en del av den kristne menighet og verdensvide kirke. På osko.no finner jeg forslag til hvordan man kan bruke samisk tradisjon i trosopplæringen. Nettstedet handler om kristen tro og samisk kultur, og en opplæring som skal være forankret i samisk erfaring og lokalt samisk kirkeliv. Samisk åndelighet skal være en hjelp til livsorientering og livstolkning. Nettstedet er utarbeidet av Samisk kirkeråd i Den Norske kirke. Jeg velger å ta utgangspunkt i artefaktene lavvoen, sola, ilden, vannet og bjørka

som osko.no bruker og ser på hvilken måte samisk trosopplæring bruker disse i sin trosopplæring.

Osko.no beskriver at når man setter opp en lavvo setter man først sammen tre y- formede stenger for at lavvoen skal bli stødig. Resten av stengene settes opp ved å støtte de mot disse tre stengene. Kristne tror på en treenig Gud. Den kristne troen trenger tre stenger. Inne i lavvoen, bak bålet er boáššu. Tidlige ble dette stedet sett på som et hellig rom. Det var her man oppbevarte verdifulle ting. Når det er gudstjeneste i en lavvo blir bibelen, brødet og vinen til nattverden oppbevart her. Det legges også vekt på å lære barna ulike bønner. Ilden har til alle tider vært viktig for å overleve. Det har også vært et naturlig samlingssted for menneskelig aktivitet. Ilden gav mulighet til å lage redskaper, det gav menneskene varme og det ble brukt til matlaging. Rundt ilden var man samlet til arbeid og samvær, og historier ble overlevert mellom generasjonene. Osko.no sier at ilden i midten av lavvoen gir oss en fin mulighet til å snakke om Jesus som samlet sine venner rundt bålet (Joh.21, 9-11). Her viser Jesus omsorg for disiplene ved å gi dem noe så konkret som mat. Bålet knytter oss sammen. Når man sitter rundt bålet synes alle og bålet lyser opp ansiktene. Alle forskjellige. Mennesker er flinke til ulike ting, og kan gjøre ting sammen og lære av hverandre. Osko.no gir eksempler om sola at den gir varme, lys og liv til planter, dyr og mennesker. Sola har sin spesielle plass i den samiske kulturen. Det er fortalt at før i tiden kunne samer kalle solen for «mor til alle skapninger» I bibelen forbindes Jesus med solen fordi Jesus omtalte seg selv som «verdens lys.» Sirkelen i det samiske flagget er et symbol fra runebommen. Den skal minne om diktet Solens sønner der samene blir framstilt som solens sønner og døtre.

Bjørka er et treslag som finnes over hele Sàpmi. Osko.no beskriver at bjørka kan brukes til trestokker i lavvoen, lage sleder eller båt, kopper og fat, komse eller ski. Bjørka gir både ly, varme, mat og lys og barna kan læres til å lage bål og hva slags ved det er best å fyre med. Bjørka forteller også noe om det store fellesskapet menneskene er en del av. Familie, slekt og faddere er viktige i barnas liv. Hvis elementet vann brukes i undervisningen, foreslår osko.no fødsel, Jesu fødsel og dåp, advent og jul som temaer. Dåpens betydning (i noen samiske områder kan hjemmedåp være like vanlig som dåp i kirka) og komsekulen som den vanlige dåpssvømmingen til de døde brukes også (Internett 2018).

4.4.1 Tre eksempler fra samisk trosopplæring

I dette avsnittet vil jeg ta leseren med på leir i indre Finnmark og dele et intervju som er gjort med Berit Frøydis Svineng Johnsen i en film som er laget om samisk trosopplæring i 2010 fra trosopplæringsprosjektet i indre Finnmark

Dette er hvordan Svineng Johnsen begrunner, forklarer og forteller om sin didaktiske praksis rundt denne leiren.¹⁴

Språk, kulturformidling er grunnlaget for dette med kristen formidling.

En viktig del av prosjektet er å dra på leir. Ikke leir hvor som helst, men vi har prøvd ut å bruke steder, ferdselsårer som ble brukt før oss.

På en sånn leir så er det slik at alle kan få være med. Der får de brukt sine gode sider, sine sterke sider. De får lært samhandling, mestring. Hver av de har sine sterke sider som de utnytter.

Ingenting behøver vi å konstruere. Vi bare gjør det som de har gjort før oss og som vi gjør i dag. Men da er vi som kirke med på dette her og det vil si at de som er her, det er vi som er kirke..

Vi er ved det vannet hvor de har fisket før vår tid. Og de har gjort, og vi ferdes de samme stier og veier. Og da blir det naturlig å videreføre det og samtidig knytte det an til det vi synes er viktigst, at vi er en del av skaperverket og vi kan lære det å forvalte det vi har for oss og ikke forbruke det. Det er mange muligheter når man drar på en slik leir. Det er for eksempel å ha isfiske, dette med å tenne bål, hvor kan du tenne og nå når vi er midt oppi våren hvor det er mye vann, mye snø, hvor er det lurt å tenne bål slik at vi ikke blir våte og kan sitte der tørt og er det ly for vinden. Alle slike ting som likevel ligger i hverdagslivet, men vi tenker at det er en del av trosopplæringen, for å mestre.»

Voksen person sier og leser: Når vi er i lavvoen som er rund, bålet er i midten med steinring rundt. Så er det en åpning i toppen der røyken siver ut. Så har du døråpningen så har du boaššu, det hellige stedet.

Nå skal jeg lese noen vers fra bibelen. «Jeg løfter mine hender opp mot fjellene hvor skal min hjelp komme fra. Min hjelp kommer fra Herren, han som skapte himmel og jord. Herren er din vokter, herren er din skygge, han er ved din høyre hånd. Solen skal ikke skade deg om dagen og heller ikke månen om natten.»

I filmen kan vi også lytte til barn som beskriver hva de får være med på og hvordan de opplever det:

Jente: Det som er morsomt på leir er at vi drar ut og aker, fisker, leker og har sånn herre stunder sammen

Gutt: Dem forteller oss historier og Gud. Før vi skal spise og før vi skal legge oss. Noen ganger går vi i lavvoen (Svineng Johnsen, Den norske kirke 2010)

Jeg har også hatt samtaler som har gitt meg innsikt didaktiske metoder som blir brukt under en samisk konfirmantleir. Dette er en leir der ungdommer fra hele Sàpmi kan velge å delta på i konfirmasjonstiden.

Jeg blir fortalt at de på denne leiren blant annet er opptatt av å formidle samisk historie og kirkens historie. Naturopplevelsen er en viktig del av undervisningen. Informanter forteller også at på leiren blir det blant annet arrangert en pilegrimsvandring for konfirmantene. Denne pilegrimsvandringen varer en halv dag. De går ikke langt og de går med ulikt tempo. Det legges vekt på at de ikke går mot noe mål. Det er ikke målet som står sentralt, men vandringen og prosessen under vandringen. Konfirmantene skal kjenne tempoet i kroppen.

¹⁴ Jeg har valgt å transkribere filmen direkte fra muntlig språk.

Det beskrives videre at i samisk tradisjon er det mye hellig i naturen. Under vandringen finner de hellige steder i naturen og undrer seg over skaperverket. Det kan være for eksempel være en hellig stein. Informanten sier:

Når vi står her, tar vi av oss lua. Har noe vært hellig tidligere, så er det hellig for oss. Det kan ikke opphøre å være hellig, det hellige opphører ikke å være hellig, bare fordi vi bytter folk.

Det kan også være at de stopper opp på steder det er eller har vært reindrift. Informanten forteller at de kan samtale om gravskikken som handler om at de døde ble gravlagt langs reinens flytt-rute. Dette ble gjort fordi de døde fortsatt skulle få være med i livssyklusen og fortsatt være en del av livet. Informanten forteller også at de kan stoppe opp ved et vann. Jeg blir fortalt at det er noe magisk ved vannet. Ingen kan stoppe vann. Menneskene kan utnytte kraften, men ikke stoppe det. Vannet har en egen kraft. Drikk av det, og det er godt på smak, vi kan vaske oss i det og bli rene. Vann løser også opp det meste. Vi kan ikke leve uten vann. Jesu blod er i vannet. Det er som en dråpe i det vannet du drikker og vasker deg med. Videre blir jeg fortalt at det er helt naturlig å bruke bibelhistoriene inn i en samisk sammenheng. Et eksempel kan være at de under vandringen kan fortelle om den gode samene som den barmhjertige samaritan. Den gode samene handler om pilegrimer som traff samer på sin vandring og opplevde å få både mat og omsorg fra samene.

Neste eksempel er en samtale jeg hadde i mai 2018 om trosopplæringstiltak for barn og unge i samisk område. Informanten sier:

Så har vi flere ganger hatt pilegrimsvandring (ute) over Den fortapte sønn (barn) og Salme 23 (konfirmanter). Vi har også hver jul og påske, påskevandring og julevandring ute. Har vi adventsleir, har vi julevandring der. Ellers har vi det utenfor og rundt kirka.

Et av tiltakene handler om at de går til leirstedet de skal være på. Det fortelles at barna starter med å gå omtrent femten kilometer til det stedet leiren skal være. Selv om målet for vandringen er stedet de skal til, legger lederne hele tiden vekt på at «målet er veien». Barna kan velge å gå alene, eller å gå sammen med andre og prate. De kan stoppe ved en bekk der de drikker vann og har en sangstund. Underveis stopper de for å lage bål og spise. Ved bålet kan fortellingen om Jesus som samlet vennene ved bålet og delte et godt fiskemåltid, (Joh 21, 9-11) fortelles. På leir om vinteren har de laget snøhule, hatt felles måltid, fyrt opp bål utenfor snøhulen og brukt bibelfortellingen om Jesus som verden lys (Joh. 8,12).

Det fortelles videre at fokuset på samisk levemåte kommer naturlig når de er ute. God tid er viktig. Ingen har hast. Roen er viktig. Informanten sier:

Vi er ute i Guds natur og bruker det som kan brukes. Ikke kave til seg. Ikke fiske for mye. Ingen stor oppstandelse hvis noen slår seg.

Der vi er, er det stier der folk har gått før oss. Den gamle veien mellom A og B. Her har folk levd før oss. Dette skal vare videre til neste generasjon. Derfor skal vi plukke plast og ta vare på naturen». Det er viktig at vi ikke skal levne spor etter oss når vi ferdes i naturen.

Det fortelles at i den samiske åndeligheten finner vi en sterk tro. Hvis noen slår seg, så stopper man opp og ber en bønn. Informanten sier at «Vi følger naturen, vi må ha kunnskap om været. Det er ingen tragedie om det regner. Vi er ute uansett vær». Gud og natur er viktig på disse leirene. Målet er at de skal lære å klare seg alene i naturen, oppleve mestring og være ute. Vandringen er også viktig. Bibelske fortellinger står sentralt, men man «trenger ikke bibelvers hele tiden». «Naturen taler også for seg selv». Jeg får også informasjon om noen aktiviteter som brukes på leirene: Aking, klatring, kanopadling, snøhulegraving og ulike bålaktiviteter.

Det er interessant å se at informantene sine verdier, kunnskap og metoder sammenfaller med en felles forståelse om verdier og kunnskap som handler om elementene, «topofili» og en sacred geography». I neste kapittel vil jeg drøfte og analysere kildematerialet jeg har jobbet med.

5.0 ANALYSE OG DRØFTING

I dette kapitlet vil jeg analysere og drøfte kildematerialet med den hensikt å gi et bidrag til en grønn didaktikk i trosopplæringen i Den norske kirke. Jeg vil først analysere og drøfte samisk læringstradisjon opp mot ulike læringsteorier for å finne et pedagogisk grunnlag til en grønn didaktikk. Deretter vil jeg drøfte det samiske natursynet sin plass i den kristne teologiske tradisjonen før jeg analyserer og drøfter samisk natursyn for å finne en teologisk begrunnelse for grønn teologi. Til slutt vil jeg ta utgangspunkt i den didaktiske prosessen for å finne konkrete didaktiske metoder og begrunnelser for en formidling av grønn didaktikk.

5.1 Læringsteoretisk begrunnelse

Mine studier mener jeg synliggjør at samisk læringstradisjon har vokst ut av et verdisynd der liv i naturen i fellesskap med mennesker og natur er sentralt. Jeg vil begynne med læringsteorier som knyttes til liv i naturen før jeg ser på teorier som omhandler erfaringsbasert læring der barnet deltar, erfarer og handler.

5.1.2 Liv i naturen

Barn og unge er i dag ofte tilskuere til livet. Oppdragelse og læring skjer ofte gjennom å se på, lære, å oppleve livet og verdier gjennom ulike program på en datamaskin, mobiltelefon eller et nettbrett. På tur i naturen søkes det etter opplevelser som man kan feste på en skjerm og turer der man blir guidet til den høyeste toppen og mest ekstreme naturen eller opplevelsene med det beste og dyreste utstyret. I trosopplæringen er det ikke uvanlig å ta med barn og unge på ulike aktiviteter i naturen. I mange sammenhenger blir naturen brukt til en arena for konkurranse, spenningsfylte opplevelser, opplevelser som skal trekke deltakere, og som en arena for selvutvikling og fellesskapsbygging. Dette er ofte arenaer der barn og unge er mottakere av opplevelser og læring. Mange gode trosopplæringstiltak bruker flere av disse elementene, men i dette studiet mener jeg å ha funnet en dimensjon til. I dette studiet av samisk natursyn og læringstradisjon ser jeg derimot at det handler om «liv i natur» og at dette livet i naturen preger både det samiske folks syn på naturen, deres plass i naturen, deres åndelighet, deres oppdragelse og formidling av verdier til barn og unge. Det handler om å ha kjennskap til og respekt for naturen, at mennesket er en del av naturen, at mennesket må ta vare på den for selv å få et godt liv, at mennesket lever i et fellesskap med hverandre og naturen, og at mennesket lever i en sammenheng der noen har gått før oss og at noen skal komme etter oss. Innenfor det økofilosofiske miljøet i landet finnes en pedagogisk tenkning som jeg mener er svært lik den samiske læringstradisjonen. En tenkning innenfor pedagogikken der et liv i naturen står sentralt.

Nils Faarlund snakker om et liv i naturen på naturen sine premisser. Han sier at dette er et liv uten fokus på konkurranse. Et liv som møter det hele mennesket, som lever i naturen. Et liv der mennesker lærer seg å tilpasse seg naturen på naturens premisser. Dette livet er et liv for alle, siden ferd etter evne og at hver og en skal kjenne mestring, står sentralt. Dette livet skal også i hovedsak leveres i nærmiljøet. Alle som deltar, skal oppfordres til deltakelse og medansvar (Faarlund 2018:133,141, Faarlund, komp:80-87). I mitt bidrag handler grønn didaktikk om et liv i naturen slik Faarlund beskriver det. Et liv på naturens premisser, der alle skal oppleve mestring og uten fokus på konkurranse. Et liv i naturen, der barn og unge lærer av et folk som daglig har levd nær naturen, og som daglig kjenner på avhengigheten til naturen for å overleve.

5.1.3 Naturkjennskap og økologisk pedagogikk

I dette studiet finner jeg at kjennskap til naturen er viktig. Magga snakker om et relasjonelt betinget forhold til naturen og Steinsvik er opptatt av at unge samer setter naturen i en særstilling i troslivet. Jeg finner en sakral tilnærming til naturen der alt i naturen vitner om Gud vår skaper. Jeg ser en åpenhet for det åndelige når man er i naturen. Magga sier at når en lever i naturen over lang tid blir naturen «subjekt i våre liv». Dette forteller meg at i en grønn didaktikk bør man snakke om naturkjennskap i stedet for naturkunnskap. Motivasjonen min til å ta med barn og unge i naturen er at de skal bli glad i den og i neste omgang ønske å ta vare på den. Ideen er at det man er glad i, ønsker man å ta vare på. Dette begrunner jeg ved hjelp av Tordsson der han beskriver kunnskap som noe objektivt, abstrakt og beskrivende, mens han mener at kjennskap er for den forståelsen man får ut i fra opplevelser og egenerfaring, gjennom aktiv deltakelse. Han mener at en slik forståelse engasjerer oss på en mer helhetlig og rikere måte. Tordsson sier dessuten at det er rimelig at denne forståelsen lettere leder til kjærlighet til naturen (Tordsson:1989, Faarlund 2018:26-27,131- 133). I en samisk kontekst uttrykkes kjennskapet til naturen gjennom deres forhold til natur. Et eksempel er at reinen ikke skal behandles som et nytteobjekt. Den har en egenverdi og du krenker den hvis du bare ser på den som en ressurs som du kan bruke. Sivdnidit ser jeg også er en praksis som viser et slikt forhold til naturen. Sivdnidit minner om at alt henger sammen og at mennesker skal vise ydmykhet i hverdagen. Jeg finner at man, i samisk tradisjon, ser verdien av å leve livet på naturen sine premisser med god kjennskap til naturen.

Arne Næss bruker begrepet «økologisk identitet». Han beskriver at jeget bygges opp av det miljøet som mennesker har en relasjon til. Han sier:

Når vi ser stjernehimmelen, når vi ser fjellet, kan vi føle oss meget små. Men dette er bare et overgangsstadium, for hvert etter vi lærer fjellet å kjenne, så identifiserer vi oss med det. Fra å føle oss meget små, føler vi oss mye større. Vi blir slik vi opplever fjellet: stabil, sikker i det vi gjør (Tordsson 2005:78).

En av informantene mine forteller at naturopplevelsen er en del av undervisningen. Kildene mine forteller meg at naturopplevelse har en dypere dimensjon enn bare en romantisk opplevelse og fin natur. Informantene viser til at de stopper ved hellige steder, vann, eller steder man har drevet med rein. Kristiansen kaller dette for topofili og sier at dette har med tilhørigheten til bestemte steder å gjøre. «Sacred geography» er et begrep Grau bruker om nesten det samme, men dette handler om alle kulturelle eller naturlige elementer man finner i et landskap som kan gi en dypere, religiøs og mer helhetlig dimensjon i livet. Tordsson hevder også at liv i naturen byr på en rekke situasjoner som har sin egenart. Ved hjelp av en «iboende pedagogikk» hevder han at situasjoner som gir muligheter og utfordringer og som fører til handling og økt forståelse, hjelper oss til å oppleve å erfare gjennom ulike situasjoner (Tordsson 2014:17). Dette finner jeg igjen i samisk læringstradisjon i Ealostallat og i det Balto kaller en indirekte form for oppdragelse. Tordsson sier:

Menneskelig utvikling, modning og sosialisering kan skje gjennom noe vi opplever som et romantisk eventyr i en stille stund alene, uten å være ensom (Tordsson 2014:18,19).

Jeg har vist at naturkjennskap, opplevelser i natur i nær kontakt med naturen, er et liv som kan engasjere oss fullstendig og integrert både gjennom kropp, tanke og følelse og gi oss et relasjonelt forhold til naturen og dermed et ønske om å ta vare på den. Barn og unge lærer solidaritet med naturen og menneskene, de lærer å delta sammen med andre og de kan oppleve et saktere liv der de ikke hele tiden trenger å være påkoblet og kun være mottakere av informasjon.

5.1.4 Barn som deltar og handler

Sturla Stålsett skriver om å gjøre barnet til subjekt i teologien. Han viser til historien fra Matteus da Jesus gikk inn på tempelplassen og jaget ut alle som drev handel. Overprestene og de skriftlærde ble opprørt da de hørte barna som ropte Hosianna Davids sønn inne i helligdommen. Stålset sier at «barna handler, de gjør deg synlige. De fortolker. De forkynner. Her er vi ved barneteologiens kilde» (Stålset 2007:36,37,38). Svaret Jesus gav de skriftlærde var dette: «Fra småbarns og spebarns munn, har du latt lovsang lyde» (Matt 21,17). Elisabeth Tveito Johnsen er opptatt av barnas sin teologiske forankring i trosopplæringen. Hun sier:

Barneteologien godtar ikke at barn defineres ut i fra det de ikke er, men tar sitt utgangspunkt i det barn er. Barn er ikke passive brukere av trosopplæring, men aktive aktører som er med på å utforme innholdet i egen tro (Johnsen 2007:19).

Magga beskriver at i samisk barneoppdragelse har barna status som likeverdige voksne. De deltar i fellesskapet på sine premisser med for eksempel å plukke bær og gjete rein. På den måten opplever de at de er viktige og det skaper mestring. I dette studiet har jeg også sett at samiske barn selv tar et religiøst ansvar. En av informantene forteller at man i samisk trosopplæring er interessert i mer enn evangelisering og at deres utgangspunkt er at barna kommer til dem med en selvstendig og fullverdig tro.

Jeg finner også at en sentral del av samisk barneoppdragelse handler om at barna tilegnet seg kunnskap ved å gjøre egne erfaringer. Balto kaller dette for «erfaringsbasert læring.» De voksne sin oppgave er å legge til rette for situasjoner der barna kan lære på en trygg og god måte. Selv om ikke barna lykkes første gangen, må de voksne godta at barna trenger å gjøre seg erfaringer før de lykkes. Magga beskriver også sin egen barneoppdragelse som erfaringsbasert. Denne måten å lære på, bidro til at hun opplevde mestring og glede. Det ble brukt lite tvang, men de voksne la til rette slik at barna fikk delta i det arbeidet de voksne gjorde. I filmen «leir på vidda» blir deres didaktiske og pedagogiske tenkning beskrevet på denne måten:

På en sånn leir er det viktig at alle kan få være med. Der for de brukt sine gode sider, sine sterke sider. De får lært samhandling, mestring. Hver av de har sine sterke sider som de utnytter. Ingenting behøver vi å konstruere. Vi bare gjør det som de har gjort før oss og som vi gjør i dag. Men da er vi som kirke med på dette her og det vil si at de som er her det er vi som er kirke (Berit Frøydis Johnsen 2010).

John Dewey er kjent for begrepet « Learning by doing». Han plasseres i den sosiokulturelle læringsteorien. Dewey mente at kunnskap blir konstruert gjennom praktisk aktivitet, hvor barn og voksne arbeider sammen innenfor et kulturelt fellesskap. Erfaringsbasert læring står sentralt i hans pedagogiske forståelse og han var opptatt av verdien av autentiske aktiviteter. Den sosiokulturelle læringsteorien sier at læring aldri finner sted i et vakuum, men at den alltid er «situert eller kontekstualisert», og det læres i sammenheng med situasjonen man er i (Bentsen, Andkjær, Ejbye 2013:100,101). Vygotskij sier at læring oppleves som grunnleggende sosial. Han legger vekt på læring gjennom deltakelse i ulike sosiale praksiser. Læring blir noe mere enn formidling. «Kunnskap er ikke noe vi eier, men noe vi gjør» (Mogstad 2013:80). Et sentralt trekk ved Vygotskij sin læringsteori er at han sier at læring er relasjonell. Han legger vekt på det sosiale fellesskapet som opphav til læring. Mennesket er født inn i et spill med andre, og mennesket lærer og utvikler seg i fellesskap med andre. Språket står sentralt i denne teorien. Det er ved å lytte, samtale og etterligne at mennesker lærer (Imsen1991:242;Afdal 2008:237; Bentsen 2013:10). I en religionspedagogisk

sammenheng understreker Afdal dette ved å legge vekt på at å lære i kirken er mere enn undervisning, og at læring skal knyttes til deltakelse og erfaring (Afdal 2008:239).

Det samiske ordet «vaimas» sammenfatter det jeg nå har skrevet. Skal du lære å lage kniv eller et skobånd, kan du be bestemor eller bestefar om å være «vaimas» (Tordsson 2014:234,257,258). I dette kapitlet har jeg vist at den økofilosofiske forståelsen av pedagogikk og den sosiokulturelle læringsteorien på flere områder sammenfaller med den samiske læringstradisjonen, og at det i en religionspedagogisk sammenheng er rom for denne typen pedagogikk. Jeg vil nå analysere og drøfte samisk natursyn for å skape en teologisk begrunnelse for denne didaktikken.

5.2 Samisk natursyn i formidling av grønn teologi- en teologisk begrunnelse

Rasmussen viser i sin forskning at samiske gamle tradisjoner lever og levde side om side med den nye kristne troen. Det samme ser jeg i den norske kulturen. Tradisjoner rundt jul er et eksempel der gamle tradisjoner rundt «solsnu» og tradisjonen rundt den kristne julen lever side om side. Jeg mener det er interessant å merke seg at Jan Schumacher hevder at «vesentlige sannheter om livet og døden» har vært kjent før den nye kristne tro. Forfattere av det nye testamentet hadde allerede kunnskap om nettopp dette da de beskriver talen til Paulus på Areopagos der Paulus sier han fant alter til «en ukjent Gud» og videre; «Han er ikke langt borte fra en eneste av oss. For det er i han vi beveger oss og er til» (Apg.17) (Schumacher 2017:91). I mine studier ser jeg også at frykt for ukjente makter er årsaken til mange av de samiske ritualene. Ritualene rundt sivdnidit handler blant annet om å beskytte seg mot det man ikke har kontroll over. En av mine informanter mente at den gamle samiske religionen på en måte er GT, men sier at nå er vi kristne og da er det Jesus som er viktig. En annen sa at budskapet om Jesus er for alle, uansett kultur. Vi kjente til Gud før dere kom. Max Müller¹⁵ hevder at ved en ny forståelse av kristendommen i verdenshistorisk betydning vil religionsvitenskapen

for første gang gi kristendommen en plass blant verdens religioner, og den vil for første gang vise hva som er meningen med «tidens fylde». Den vil vise hvordan hele verdenshistorien er en ubevisst bevegelse frem mot kristendommen og dens sanne og hellige karakter (Pollan 2012:34).

I dette sitatet mener jeg vi ser at Müller legger vekt på en fullendelse av alle religioner gjennom Jesus sitt frelsesverk for alle mennesker. Han viser til en kristendom som i GT bygger på jødernes religion og skrifter og som peker mot menneskesønnen som skal komme.

¹⁵ Max Müller(1823-1900) var professor i komparativ filologi og vediske studier. Han mente at komparativ religionsforskning var viktig for utviklingen av en universell religion som alle mennesker i verden kunne enes om (Pollan 2012: 23,24).

Han viser til en kristendom som er oppfyllelsen av Guds løfter og en Gud som «i tidens fylde sendte sin sønn». Den Sønnen er sendt til hele verden og sprenger grenser i alle gamle religioner og skaper håp om nåde for alt som er skapt. Dette kan på sin side avvise påstander om at det samiske folket eller andre folkeslag ikke har kjent til den treenige Gud. Dette utfordrer, ja, til og med krever, en evne til å ta imot kunnskap og verdier som kan åpne våre øyne for at religion er større enn oss selv og vår egen virkelighetsforståelse.

Leganger – Krogstad hevder at mye av den sykliske virkelighetsforståelsen finnes i den samiske kulturen. Mine studier mener jeg viser at en kristen samisk naturforståelse er lineær. En naturforståelse der respekten for naturen, medmennesker og de som har levd før og de som kommer etter oss er sentralt fordi alt er skapt av Gud og har en egenverdi. I denne naturforståelsen finner jeg Jesus som blir født inn i historien, bryter sirkelen der frykt og redsel for større makter står sentralt. Jesus bringer nåde og håp inn i vår historie. Det er denne naturforståelsen jeg ser kan være et bidrag til grønn didaktikk i trosopplæringen.

5.2.1 Hellige steder i naturen- de fire elementene

En av mine informanter sa:

Når vi står her, tar vi av oss lua. Har noe vært hellig tidligere, så er det hellig for oss. Det kan ikke opphøre å være hellig. Det hellige opphører ikke å være hellig, bare fordi vi bytter folk (Informant).

Mange steder og elementer i naturen har i samisk tradisjon blitt oppfattet som hellige. Under samtaler og intervju kommer dette synet på naturen godt fram. Frykten for at å snakke om naturen som hellig skal oppfattes som panteisme, opplever jeg som en årsak til at dette kan være vanskelig i noen kristne sammenhenger. Det er derimot mulig å se dette på en annen måte. Karl Yngve Berkåsa bruker ordet «panenteisme» som betyr «Gud i naturen» i stedet for å snakke om «panteisme» som betyr at «Gud er natur» (Bergkåsa:2018). Jeg har også vist til en økoteologisk forståelse som ser på naturen som sakramental og en helligdom. En av informantene i mine studier konkretiserer dette ved å si at «man trenger ikke bibelvers hele tiden, naturen taler for seg selv», og «det er mye hellig i naturen, når vi vandrer med ungdommer finner vi hellige steder i naturen, og undrer oss over skaperverket». Dette sitatet mener jeg bekrefter begrepene «sacred geography» og «topofili». Jeg har også vist at Læstadius også brukte «topofili» i sin forkynnelse. Fjellet, treet og vannet er steder som man i bibelen kan lese om at Gud åpenbarer seg for mennesker. Moses fikk beskjed om å ta av seg på føttene fordi stedet han sto på var hellig (2.Mos.18).

Ved å reflektere over de fire elementene kan en bruke et rammeverk som finnes i mange kulturer. Dette rammeverket kan skape en felles forståelse av naturens sammenhenger på tvers av kultur, økonomi og teknologisk utvikling (Grau 2010: 688). Jeg har tidligere sett på elementenes plass i en økoteologisk forståelse hos teologer uten samisk bakgrunn, og har vist hvordan et fokus på elementene gir oss en sakral dimensjon til å forstå vår plass i skaperverket. I mine studier av samisk natursyn finner jeg også igjen en tenking rundt de fleste av elementene. Mye er likt, men på den andre siden ser jeg at elementene i en samisk kontekst gir en annen dimensjon. I tillegg til elementene står lavvoen sentralt i den samiske åndeligheten med *boaššu* som et hellig sted i lavvoen og lavvostengene med sin symbolikk. Dette vil jeg forklare med at tenkning om natur påvirkes av den kulturelle og naturkonteksten vi lever i. En som lever som fastboende i en bondekultur, der dyrking av jorda er viktig næringsgrunnlag, vil ha en annen forståelse og også legge mere vekt på jorda som element og såfrøet som en artefakt vil ha en annen betydning enn for en som lever på fjellet eller ved sjøen. I store deler av bibelhistorien lever menneskene som bønder. Såfrø og jorda har derfor en spesiell betydning i bibelens kulturkontekst. Den samiske kulturen er mer en jeger- og samlerkultur. Dyrking av jorda står ikke så sentralt i denne kulturen. Fjellet og reinen har påvirket en stor del av den samiske kulturen jeg har studert. I tillegg har nomadekulturen satt spor ved at man tok med seg hjemmet sitt. Jeg opplever at kun to av de fire elementene som jeg har beskrevet i kapitlet om økoteologi er tydelige i det samiske natursynet. Ilden og vannet. Derimot har jeg funnet at fjellet og treet er tydelige elementer eller artefakter, ved siden av lavvoen, som har en særegen plass i den samiske åndeligheten. Jeg har dessuten funnet en helhetlig økologisk tankegang som handler om at vi som mennesker er bundet til alt det skapte med ubrytelige bånd, at naturen har en egenverdi og bare er noe vi har til låns og med litt godvilje kan elementene jord og luft kobles til dette. Jeg vil nå vise hvordan disse funnene kan være med å skape en grønn didaktikk. Ilden har fått spesielt stor plass da jeg ser det slik, at ilden som var livsviktig i en kald og mørk virkelighet, er det elementet i samisk natursyn som har størst betydning.

5.2.1.1 Lavvoen- ilden- maten

I hele landet er det blitt vanlig å bruke lavvo. Lavvoen er derfor lett tilgjengelig for alle til å bruke i trosopplæringen. Osko.no viser hvordan man bruker de tre hovedstengene i lavvoen til å symbolisere treenigheten. De holder lavvoen oppe og gjør den stødig. Reflekter over lavvoduken som beskytter oss mot kulde, regn og vind som blir holdt oppe av disse stengene. Ved å ta med barn og unge inn i lavvoen og sette seg på skinn rundt bålet blir lavvostengene

et godt eksempel på treenigheten som sammen holder hele vår verden, hele kosmos oppe. Gode reinskinn i kombinasjon med varmen, ilden og lyset i midten ser jeg bidrar til at det kan bli en sterk opplevelse å samles i en lavvo i nærhet og fellesskap med hverandre. Rundt ilden kan ingen gjemme seg, alle synes og alle kan bli hørt. Varmen fra ilden sammen med knitringen, flammene og lukten kan gi en egen ro. Man kan sitte lenge og bare se inn i ilden. Jeg har vist at ilden blir sett på som en livgivende kraft i den samiske kulturen. Ildstedet og sola er sterkt knyttet sammen og er viktige i den samiske kulturen. Slik som sola gav liv i kosmos, gav ilden liv i samens verden. Snakk om ilden som ett av elementene og bruk Bakken sin undring rundt ilden, og de mange samiske tradisjonene, respekten for og kunnskapen om ildstedet, for å synliggjøre hvor livsviktig ilden var i hverdagen. Dette viser også hvor viktig det var å ha respekt og kjennskap til naturen og elementene for å overleve.

Videre er sola som kommer tilbake etter en kald og mørk vinter den som gir liv til alt levende. På den ene siden kan man gjøre som Bakken og undre seg over fotosyntesen og at menneskene er en del av den økologiske helheten. Reflekter rundt temaet at menneskene puster ut karbondioksid slik at planetene kan bruke det for å lage mat til dem, og at plantene gir menneskene oksygen som menneskene puster inn og som gir dem liv. På den andre siden, bruk den sørsamiske runebomma og det samiske flagget som utgangspunkt til å snakke om sola. Bruk Johnsen til å reflektere over ildstedet som er plassert i midten av lavvoen, slik som sola plassert i midten av runebomma, og at før i tiden ble sola kalt for «mor til alle skapninger». Det faller naturlig og snakke om «Livets sirkel» eller «Livets reingjerde» når man sitter rundt bålet. I midten av sirkelen er ilden som gir lys, varme, mat og liv. Ilden er symbolet på Gud og Jesus. Snakk om at Gud gav alt levende liv da han skapte verden. Da alt ble skapt var Jesus hos Gud. Mennesket er en del av sirkelen rundt bålet sammen med alt det som er skapt, og er en del av helheten. Fordi mennesket har revet seg løs fra det gode som Gud hadde tenkt for alle sine skapninger, er det blitt en oppsplitting av sirkelen. Gud ville gjøre noe med dette og ble menneske gjennom Jesus. Jesus gjør sirkelen hel igjen gjennom sin død og oppstandelse. Alle skapninger får igjen del i Guds kjærlighet og framtidshåpet om en bedre jord for alt det skapte. Dette er en teologisk og didaktisk måte å forklare at skaperteologi handler om hele treenigheten.

Johnsen kaller nattverden for det « liturgiske uttrykket for livets gjenopprettede sirkel». En slik sakramental naturforståelse stemmer godt overens med både Tomren, Bartholomeus og Bakken sin teologiske forståelse av elementene og den sakrale naturen. Det er derfor fint å feire gudstjeneste i lavvoen og lage et nattverdsmåltid sammen med barna. Man kan lage brød

og finne bær og lage vin. Man kan la barna forstå at fordi Jesus ble en del av skaperverket og tok bolig i blant oss, ble han en bærer av alt som lever på jorden. Da Jesus døde og sto opp fra de døde så gjorde han det for at alt det som er skapt, skal bli helt og godt igjen, og en del av Guds store kjærlighetsplan og nåde. Jesus gir oss allerede en forsmak på gaven når mennesker tar i mot kornet i brødet og druene i vinen i nattverdsmåltidet. På en annen side er det også fint å snakke om nattverdensmåltidet som et fellesskapsmåltid mellom alle mennesker og reflektere rundt temaet «en rettferdig verden». Jorda har nok til alles behov, men ikke alles grådighet. Edman sa at brødet vi spiser, finnes i alle mennesker, hele jorden, hele himmelen og alle stjernene. Studiet har vist at Boaššu i samisk kultur blir sett på som et hellig sted. Her oppbevarte man maten og de hellige tingene. Maten kunne bli kalt både for «naturens gaver» og «Guds gaver» I denne sammenheng er det også fint å fortelle om jaktgudinnen Juoksahkka som passet på boaššu og som gav lykke under jakten. Å takke for maten er viktig i samisk kultur. Be bønnen «gi oss i dag vårt daglige brød». Fortell så om fødselsgudinnen Sàrahkkà og kalken som er igjen etter nattverdsmåltidet, og som blir gitt tilbake til bålet, fordi man gir tilbake kalken til ilden som er livets lys.

«Sagaen om Beijves solskatt» kan også brukes som en fortelling til barn og unge. Man kan snakke om betydningen av å lytte til hjerteslagene fra Guds simle, som i en økologisk betydning handler om at vi mennesker må forstå at vi er knyttet til jorden og at vi må ta hensyn til den. Teologisk så kan det bety at simlehjertet er det som binder oss mennesker og alt det skapte til Gud. Det er også naturlig å reflektere over hva sola er i fortellingen. Sola med sitt lys som er den som gir verden liv. Den beskrives som menneskenes far og menneskene beskrives som solas barn. Dette kan sees i sammenheng med at det sies at sola danset på påskemorgen da Jesus sto opp fra graven. I den kristne kirke er sola et klart symbol på Jesu oppstandelse og nyskapelse. Det står at det var en tre timer lang solformørkelse da Jesus døde (Mark 15.33) Les derfor om at Jesus stod opp fra de døde da morgenen demret og solen gikk opp påskedagen. (Mark.15.33) Som symbol på Jesus blir også lyset brukt i gudstjenesten. Det tenes lys på alteret, i lysgloben og dåpslyset.

5.2.1.2. Vannet

Den ene informanten forteller om at vannet oppleves som «magisk». «Vi kan ikke stoppe det. Det har en egen kraft». Informanten forteller at de snakker om at vannet står for renhet, at det meste kan løse seg opp i det og at vi ikke kan leve uten vann. Informanten forteller at de snakker om Jesu korsfestelse og oppstandelse ved vannet og at Jesu blod kanskje kan være en dråpe av det vannet du drikker eller vasker deg i. Osko.no bruker vannet til å snakke både om

fødsel og dåp. De tar også opp temaer rundt advent og jul. Bakken har en tilnærming til vannet der han reflekterer over vannet som skifter form og som øses over hodene våre i dåpen eller som gjøres om til vin. På den andre siden kan det fokuseres på hvordan mennesker forurensrer vannet. Kanskje er det et vann eller en elv i nærheten som er forurenset slik at det ikke kan drikkes. Hva kan gjøres med det? Hvorfor er det viktig med rent vann? Har alle mennesker tilgang til rent vann? Videre er det verdt å reflektere over at menneskene forurensrer nettopp de elementene som er viktige i sakramentene.

5.2.1.3 Treet-Bjørka

Steinsvik sin fortelling om Ailas tre viser treet's plass i livet til Aila. Treet minner oss på våre røtter. Osko.no viser at bjørka forteller oss om at mennesket er en del av et fellesskap som kan gi en ekstra dimensjon hvis det er med deltakere med ulik kulturell bakgrunn. Samtidig peker det opp mot himmelen. Sammen med barn og unge kan det reflekteres over at menneskene er «himmelvendte jordmennesker» som lever i fellesskap med hverandre og med Gud, at mennesker er forskjellige og at det var slik Gud ønsket det skulle være. Samtidig kan det fortelles om hvordan man ofret til Sáráhká ved å reise opp en stamme med roten opp og fortelle om betydningen av dette.

Lese bibelhistorien om treet i Mamres Eikelund og reflektere over Guds nærvær i våre og alt det skaptens liv. Dette gir en ekstra dimensjon til å tenke på treet som livets tre og Jesu korsfestelse. På den andre siden kan det reflekteres over treet som et lite økosystem der fuglene bygger rede og biller lever under barken. Treet kan være et symbol på at ingenting lever i kraft av seg selv og at mennesket er en del av en større sammenheng. Reflekter over at treet er viktig for klimaet fordi skogen lagrer karbondioksid. Derfra er veien kort til å snakke om de store regnskogene som forsvinner og hva det gjør med urbefolkningen som bor der.

5.2.1.4 Fjellet

Tinden er hellig sa den gamle samene på 83 år. Jeg har vist at i samisk kultur finnes det mange hellige steder som er knyttet opp mot fjell og steiner. I en religionsdidaktisk situasjon kan vi gi ulike opplevelser av fjell. Kanskje er vi på fjellet, eller sitter med utsikt til et fjell? Kanskje vi bare setter oss ned ved en stor stein. I den sammenheng kan Kristensen sin beskrivelse av hvordan bibelen bruker fjellet til å fortelle oss om eller vise oss Gud, brukes. Eller gjør som Svineng Johnsen da hun synger «Jeg løfter mine øyne opp mot fjellene», sammen med barna i en lavvo på vidda. Dette gir en mulighet til å reflektere over Gud som menneskenes hjelper og vokter som bevarer vår sjel og bevarer mennesket fra alt ondt, og det kan reflekteres over hvordan Gud viser seg, og er til stede i hverdagen. På en annen side er dette en mulighet til å

reflektere over menneskers forhold til fjellnaturen. Hvem eier fjellene? Er det menneskene? Hvordan skal de som kommer etter oss få oppleve fjellet? Snakk om et fjell i nærheten, eller fjellet vi ser, eller er på. Er det noe som truer dette fjellet, som for eksempel gruvedrift, vindmøller, skianlegg eller hytteutbygging? Hva er det som gjør fjellet verdifullt for deg? Her er det mye å snakke om og reflektere rundt. Er det steder på dette fjellet som har vært viktige for mennesker før oss? Finnes det historiske stier eller boplasser? Kan tidligere generasjoner sin måte å ferdes i fjellet på lære oss noe? Finnes det en sacred geography slik som en av mine informanter beskriver, som handler om hvordan de er klar over at der de er, har det vært og levd folk før dem? Eller, som en annen informant beskrev, at under en vandring kan man finne mange hellige steder i naturen. Det kan være steder det har vært reindrift, der døde er blitt gravlagt langs flytt-ruta til reinen, eller en gammel årran som man i respekt for tidligere slekter og liv skal gå rundt. En refleksjon rundt dette vil kunne løfte fram verdier om fjellet og naturen som kan gi en dypere forståelse av landskapets topofili og en sacred geography.

5.2.1.5 Skaperteologi- jorda, lufta

I dette studiet ser jeg at det samiske natursynet har et sterkt fokus på skaperverket og forvaltning av dette. Et verdisyn der mennesket er herskere over, og råde over naturen, finner jeg ikke i det samiske natursynet. Jeg finner derimot verdier som sier noe om sammenhengene og helheten i skaperverket, og en forvaltertanke der sammenhengen med de som har levd før oss, men også med de som kommer etter oss er viktig. Svineng Johnsen beskriver situasjoner der hun tar med barna til vann hvor det er blitt fisket før vår tid og at mennesker har gått stier før oss. Hun sier mennesker skal lære å forvalte skaperverket slik de som levde før oss gjorde det, og at mennesker skal overlate skaperverket til de som kommer etter oss slik vi selv ville ønske å finne det. I den samiske forståelsen av naturen er det «naturen som bestemmer målet», ikke menneskene. Bruk historien om hva det vil si å ha reinlykke for å få i gang en samtale om naturens egenverdi, eller historien om bestefaren som tok med barnebarnet ut på jordene sine og viser hvordan han rydder skogene og markene etter seg. Bestefaren avslutter fortellingen med å si at «Jeg har lånt jordene så lenge jeg trengte dem» (Balto 1997:95). Johnsen forteller at å lytte til naturens stemme var viktig. «Det er ikke du som bestemmer fremtiden. Det er naturen» (Johnsen 2005:35). Hvis du tar for mye av naturen, vil naturen ikke lenger ha noe å gi til deg er en sentral tanke i den samiske åndeligheten. Disse verdiene og denne kunnskapen som samisk natursyn, åndelighet og læringstradisjon kan gi oss, kan brukes når en sammen med barn og unge skal reflektere over Skaperen og skaperverket og vår plass i det. Dette fører meg til refleksjoner rundt, at på den ene siden er menneskene

jordmennesker, mens skaperfortellingene på en annen side kan tolkes som at mennesker skal herske over eller forvalte naturen, og hva det kan bety for oss og skaperverket og vårt forhold til Gud. I salme 24 og 65 står det:

Jorden og det som fyller den, hører Herren til, verden og de som bor der, er hans.

Guds bekker er fulle av vann, du sørger for kornet, ja slik sørger du for jorden. Du vanner furene, jevner plogveltene, med regnskurer gjør du jorden myk. Du velsigner jordens grøde.

Reflekter også over Guds gode skaperordninger og hva det vil si at mennesket er skapt i Guds bilde, at menneskene er skapt med visdom og at vi er unike for Gud. Dette gir muligheter til å snakke sammen om at alle mennesker er unike og spesielle for Gud, at menneskene er skapt til å leve i en sammenheng med alt som er skapt. Bruk Bakken sine refleksjoner rundt luft og løft fram samiske verdier ved å fortelle historien om Aigin der Raste forteller om hvordan alt er knyttet sammen med det store, evige fellesskapet med ubrytelige bånd ved å holde Aigin for munnen slik at han ikke får puste. Han sier: «min kjære sønn, du kan ikke rive deg løs fra helheten, men du kan glemme at du er knyttet til den». Disse refleksjonene kan ende i en samtale om hvordan mennesker helt konkret, kan ta vare på jorda. I mange byer er luftforurensing et problem og for mye karbondioksid i atmosfæren skaper global oppvarming.

I dette kapitlet drøftet og analyserte jeg hvordan dette studiet har vist at samisk natursyn med et fokus på elementene i naturen, kan gi oss gode teologiske og didaktiske verktøy til å formidle en treenig Gud som var til da alt ble skapt, ble menneske på jorden, skapte frelse og forsoning for alt det skapte, gav oss sakramentene, er til stede i dag og gir oss et fremtidshåp. I neste kapittel vil jeg ut fra det kildematerialet jeg har studert gi en begrunnelse for en grønn didaktikk.

5.3 Didaktisk begrunnelse

I dette kapitlet vil jeg bruke de didaktiske faktorene mål, rammefaktorer, eleven, læreren/metoden, faget og evaluering for å gi en didaktisk begrunnelse for mine studier av samisk læringstradisjon og natursyn for å gi mitt bidrag til en grønn didaktikk i trosopplæringen. Faget er teologien og temaene som blir tatt opp og er behandlet i kapitlet ovenfor. I en religionspedagogisk sammenheng har jeg sett at kulturkonteksten man lærer i er sentral. Jeg vil derimot ikke legge vekt på diskurser rundt samisk læringstradisjon som eventuelt skulle ha bakgrunn i en syklisk historieforståelse. Jeg trekker fram sider ved denne læringstradisjonen der dette ikke er avgjørende, men sider som kan gi verdier til en grønn didaktikk i trosopplæringen.

5.3.1 Mål

De ulike menighetenes lokale planer for trosopplæring er utformet med den overordnende planen som et grunnlagsdokument. I kapittel 2 viste jeg til steder i den overordnede planen som gir oss et grunnlag til å jobbe med samisk natursyn og læringstradisjon i trosopplæringens rolle. Dette studiet viser at samisk natursyn og læringstradisjon kan gi oss gode verktøy for å nå disse målene i planen. Livets sirkel er et godt teologisk og pedagogisk verktøy for å formidle treenigheten i en grønn didaktikk. Likeså gir samisk læringstradisjon oss eksempler på læringsteoretiske modeller og metoder som egner seg til formidling i naturen, og hvordan disse kan brukes i konkrete lærings situasjoner. Samisk natursyn og læringstradisjon kan også gi oss verktøy og artefakter som ligger til rette for å gi barn og unge mestring i fellesskap med andre i naturen, og den kan gi oss artefakter og verktøy til å bevisstgjøre barn og unge i forhold til å forvalte skaperverket og i arbeid for en mer rettferdig verden. Jeg mener dette kan være med på å vekke og styrke kristen tro, medvirke til kristen livstolkning og livsmestring og skape et engasjement i kirke og samfunn. I tillegg vil barn og unge få økt kunnskap om vårt felles tradisjonsgods.

5.3.2 Rammefaktorer

Mange av tiltakene i trosopplæring er knyttet til kirkerommet. I trosopplæringsarbeidet er det derimot store valgmuligheter. Man har mulighet til selv å bestemme tidsbruk, hvor undervisningen skal være, og hvilke aldersgruppen som skal delta. I plan for trosopplæring står det at både undervisning og aktivitetsbasert læring, dialog og samtale, gudstjeneste og andre former for erfaring av tro i praksis, deltakelse og medarbeiderskap og miljøbyggende samvær innenfor rammen av menighetsfellesskapet er noe det skal arbeide for. Det står videre at et helhetsopplegg i menigheten eller på leir kan ha elementer som friluftslivsaktiviteter, kreativt arbeid, stille stunder, gruppesamtaler, måltid, lek, andakt, gudstjeneste og undervisning (Plan for trosopplæring 2010:19). Det betyr at det er gode muligheter til variasjon og kreativitet i den didaktiske tenkningen og planleggingen når det skal skapes nye tiltak. For å gjennomføre tiltak i naturen kan man reise til eksotiske og ekstreme naturtyper. På den andre siden så kan tiltaket gjennomføres i menighetens nærmiljø. Man kan finne en grønn plen og sette opp en lavvo. Den kan settes opp ved hjelp av rajer eller presenning, eller man kan finne et tre, en elv eller en stor stein.

5.3.3 Eleven

I den samiske barneoppdragelse ser jeg at barna har status som likeverdige voksne. De blir sett på som selvstendige, meningsdannende individer. I samisk trosopplæring er utgangspunktet at barna kommer til dem med en selvstendig og fullverdig tro. Det lærer oss

derfor å møte barna som selvstendige individer med sin egen tro. I Plan for trosopplæring står det at trosopplæringen er for alle døpte, med det deltakertallet og det mangfoldet som følger av det. Det betyr at barna eller de unge kan ha alle funksjonsnivå og de kan ha ulik kulturell og etnisk bakgrunn (Plan for trosopplæring 2010:18). Ved å bruke ferd etter evne som prinsipp skal ikke tiltaket være mer ekstremt enn at alle kan delta og oppleve mestring. Det skal ikke være krav om dyrt utstyr eller at det koster mye å få delta eller at man må være i spesielt god fysisk form. Liv i naturen er mulig å gjennomføre uansett funksjonsnivå, kulturbakgrunn eller økonomi. Ved å bruke liv i naturen som pedagogisk prinsipp kan barn og unge som ellers ikke er mye i naturen også få gode opplevelser ved å være ute sammen med andre.

5.3.4 Lærerrollen / metode

Læreren i kirka er kateketen, menighetspedagogen, presten, diakonen eller en frivillig voksen eller en ungdomsleder. Med et sosiokulturelt læringssyn som jeg har beskrevet ovenfor, og i en samisk læringstradisjon, er erfaringsbasert læring et overordnet prinsipp for undervisningen. Jeg vil i denne delen trekke fram didaktiske metoder som jeg finner i samisk læringstradisjon som kan brukes til å formidle grønn teologi.

Det bør etterstrebtes å skape situasjoner der barna får lære på egenhånd. Situasjoner som krever samarbeid og som har flere løsninger. Et godt prinsipp kan være å prøve å være åpen for det spontane. Oppdager man en død mus på stien, bør man ta seg tid til å snakke om den. Hva er dette for et dyr? Hva døde den av? Hvor lenge lever en mus? Man kan også variere på arbeidsformer. For eksempel kan man fiske, sitte rundt bålet med eventyr og sagn, dra på en kort eller lang vandring, padle kano, sitte under et tre eller ved et vann. La barna øve opp sansene ved å lytte, se, føle og lukte. Læreren kan for eksempel si: « Se hva jeg fant, kan dere finne flere»? Videre kan barna øves opp til å huske det de opplever og til å sette ord på opplevelsene. Kunnskap som jeg også opplever at mine informanter og kilder legger vekt er det som Tordsson kaller for handlingsbærende kunnskap (Tordsson 2014:321). Dette er den kunnskapen som handler om å kunne stå på ski, få bålet til å brenne i uvær eller sette opp lavvo. Han trekker fram Lulesamene sin kunnskap om snø. Skal man lære om denne forståelsen av snø hjelper det å ha god egenerfaring i å leve utendørs om vinteren. Men det er ikke nok. Man må også handle sammen med tradisjonsbærere for å få del i de kvalitetene snøverdenen og språket handler om (Tordsson 2014:322). Tradisjonsbærerne kan i denne sammenheng være besteforeldre. I den handlingsbærende pedagogikken finner jeg igjen flere av elementene i den samiske formidlingstradisjonen. Læring gjennom konkrete, levende og

ekte situasjoner der de unge lærer deltakelse og medansvar og der de lærer gjennom å etterligne det de voksne gjør (Tordsson 2014: 323-327). En av mine informanter legger vekt på at barna skal klare seg alene i naturen og oppleve mestring. For å oppnå dette kan man skape situasjoner og erfaringer der barna får kjenne mestring og glede. Ofte kan det legges for mye til rette for barna. Derimot kan barna få være med på å hugge stengene til lavvoen før de er med på å sette den opp, de kan hente bjørkeris til gulvet og legge ut reinskinn, de kan hente ved og lage steinring til bålet og få tenne bålet. Velges det å ta dem med på en vandring, kan barna få gå foran og finne veien. Skal det lages til en gudstjeneste, kan barna få lage til området gudstjenesten skal være på og lage alter og kors. De kan finne blomster til alteret, lage bønner og bestemme sangene som skal synges. Kanskje noen av dem har lyst til å fortelle litt om dagens opplevelser og refleksjoner som en del av en preken.

Mine informanter fortalte om vandringen som sentral i deres formidling. De sier at når de går, så går de ikke langt og de går i ulikt tempo. Det legges vekt på at de ikke går mot noe mål, men at det er vandringen og prosessen under vandringen som er viktig. Man skal kjenne tempoet i kroppen. Det er det de opplever underveis som er viktig i vandringen. Det kan være hellige steder eller en bekk å drikke vann fra. Det blir lagt vekt på stien man går. Der har folk gått før oss. Det er viktig med ro og god tid. Faarlund og Tordsson legger vekt på at «Turen er målet i seg selv». Dette begrunnes med at i forbindelse med turen kan det oppstå en del situasjoner som har betydning for deltakernes «dannelsesmessige utvikling» (Bentsen m.fl. 2013:129). I en grønn didaktisk kontekst gir det oss mulighet til opplevelser av et «topofilt landskap» og en «sacred geography».

Jeg finner også at stillhet er viktig i den samiske åndeligheten. Magga forteller at stillhet ble sett på som en dyd og nødvendighet. Hun sier videre «at dette skapte et stille rom inne henne der det var plass til å føle glede». Å la barna få lytte til stillheten gir mulighet til å oppleve naturen og det skapte på en ny måte. Stillheten er ikke fravær av lyd, men derimot en opplevelse av de lyder som naturlig er til stede i naturen. Bekkens sildring, fuglenes sang, bladene som risler i vinden (Verket 2013). Stillhet er derfor også en vei til å få kjennskap til naturen. Man oppdager luktene, hører fuglene som synger og vannet som renner. I møte med stillhet kan en oppdage Skaperen og skaperverket på en ny måte. Stillhet kan derimot være vanskelig. Å ta barna med inn i stillhet, kan være utfordrende i dagens samfunn der de omgis av lyd og aktivitet nesten hele tiden. Stillheten kan oppleves som skummel, kjedelig og pinlig. For å legge til rette for stillhet: Les historien om Saijve- sjøen. Gi dem i oppgave å legge merke til hva de hører i løpet av den tiden de skal være stille, for så å fortelle det etterpå, og

fortell dem hvor lenge de skal være stille. Stillheten trenger ikke være så lenge. Ekre viser i boka Jordvenn til Lia gård som tilbyr familieretreat, der grunntanken er å la barn og unge få oppleve «dråper av stillhet» som noe meningsfullt og en ressurs til å få innsikt i eget liv og i en relasjon til Gud (Ekre 2018:33). Stillhet kan også handle om ro, å legge ut på vandring, sitte ved et vann, be en bønn, gjennomføre en bønnevandring, tenne lys, dele et nattverdsmåltid eller fortelle historier.

Jeg har vist at fortellingen er viktig i samisk tradisjon. Læstadius tok etter hvert i bruk fortellingen i sine prekener. Han brukte den nære kulturen og forestillinger fra menneskenes egne livsmiljø i sin formidling. Han brukte språk fra naturen. Han snakket til et folk som levde nær naturen og som forsto dette språket. Jesus gjorde det samme når han blant annet fortalte liknelser. Hele bibelen kan også leses som « den store fortellingen» fra skapelse-syndefall til forsoning (Leganger- Krogstad 1997:131). Leganger- Krogstad legger vekt på at den muntlige fortellingen har den fordelen at det gir rom for bruk av dialekt, ansiktsuttrykk, øyekontakt, kroppsspråk og gester, små forklaringer og sammenlikninger til egen tid (Leganger- Krogstad 1997:28). I den samiske fortellertradisjonen finnes det et hav av fortellinger å ta av. Flere er allerede omtalt. Bruk lokale historier om mennesker som har levd her før oss, historier om steder, eller naturen. Les fra bibelen og gjenfortell historiene om Noahs ark, Skapelsesfortellingen og den barmhjertige samaritan. Ved bålet, der historien om Biejives solskatt blir fortalt, eller under et tre, der fortellingen om Ailas` tre blir fortalt, kan dette sette i gang egne refleksjoner hos barn og unge om hva naturen gir oss, om fellesskapet menneskene er en del av, og hvordan mennesker kan bidra til å ta vare på skaperverket.

Studiet har også vist at å be om velsignelse og å vise takknemlighet er en viktig del av samisk trostradisjon. Sivdnidit er en praksis som hører til i hverdagen. I arbeid med barn og unge i en religionspedagogisk sammenheng er det fint å bruke velsignelsen, fadervår, bordvers og trosbekjennelsen som tydelige elementer i undervisningen i naturen. Når barna lærer disse bønnene, kan den samiske åndeligheten minne oss om Guds nærvær, og at alt henger sammen. Bønnene minner om at det finnes noe større enn menneskene. Gjennom bønnene tar en med den treenige Gud, som har all makt i himmel og på jord og som fortsatt er virksom og en del av skapningen, i bønn om omsorg, hjelp og takknemlighet for alt det skapte og menneskers liv. Studiet har også vist at joiken også blir brukt til å velsigne og ære naturen. I det samiske troslivet står også salmesangen sterkt. I arbeid med barn og unge er det fint å kunne ha et utvalg av sanger som passer til temaet. Eksempel på salmer kan være «Solsangen» og «Jeg løfter mine øyne opp mot fjellene.» eller man kan lese joikteksten om « Tyven og sjamanen».

I dette kapitlet har jeg vist at samisk natursyn og læringstradisjon kan gi oss verdier og kunnskap til en grønn didaktikk og at samisk læringstradisjon lærer oss at barn skal få delta på egne premisser som fullverdige voksne med sin egen tro. Jeg har vist at samisk natursyn og læringstradisjon kan bidra til en grønn didaktikk der alle barn med ulike bakgrunn kan delta. Jeg har vist at samisk natursyn og læringstradisjon kan gi oss gode verktøy til å ta med barn og unge i natur og legge til rette for at barn og unge skal bli kjent med natur og oppleve mestring, for at de skal bli glad i naturen og få et ønske om å ta vare på den og eie et håp for fremtiden. Jeg har vist hvordan de ulike elementene, lavvoen og steder i naturen gjennom vandring, stillhetsarbeid, bruk av fortellinger, bønn og salmer kan gi verdier og kunnskap til en grønn didaktikk.

6.0 UTBLIKK OG KONKLUSJON

6.1 Utblikk

I denne avhandlingen viser jeg at samisk natursyn og læringstradisjon kan gi oss et bidrag til hva, hvordan og hvorfor man skal formidle en grønn didaktikk i trosopplæringen i Den norske kirke. I Norge har folk med ulik kulturell bakgrunn, alltid levd side om side. Det har ofte vært kontakt mellom disse kulturene da man flere steder har bodd og virket sammen. I plan for trosopplæring står det at kunnskap om tro, tradisjon og kirkeliv hos det samiske er en viktig del av det tradisjonsgodset som alle bør få del i. Gjennom trosopplæringen skal ansatte i Den norske kirke formidle Guds kjærlighet i Jesus Kristus og bidra til å formidle livstolkning og livsmestring, tro og tradisjon i kirken og kristen tro og praksis. I fellesprosjektet Skaperverk og bærekraft er målet at kirken skal være tydelige aktører som bidrar til nødvendige endringer for å oppnå et bærekraftig samfunn. Jorden og alt som lever der trues av klimaendringer, naturødeleggelser, utryddelse av dyrearter og større forskjeller mellom mennesker. I dagens verden har kirken en forpliktelse til å formidle en helhetlig teologi til barn og unge, der Guds omsorg og kjærlighet for skaperverket er tydelig. Samtidig skal kirken formidle Guds nåde og det håp som vi eier i Jesus Kristus. Dette bør formidles gjennom glede, håp og mestring. Mine studier viser at samisk natursyn og læringstradisjon kan bidra til dette fordi jeg i denne tradisjonen finner et utvalg av metoder og verdier til bruk i en grønn didaktikk.

I trosopplæringen er det vanlig å bruke friluftslivsrelaterte aktiviteter. Ofte er dette forbundet med å reise på leir. Dette studiet handler om noe mer en å bruke aktiviteter til adspredelse, lek og eventuelt konkurranse før man går inn og har undervisning eller bibeltime. I dette studiet har jeg vist at det ikke er nødvendig med dyrt utstyr og riktige klær for å ta med barn og unge ut, eller at barna og de unge må være i spesielt fysisk god form. Gjennom dette studiet opplever jeg at samisk læringstradisjon gir kunnskap om hvordan barn og unge kan møtes, uansett økonomisk eller fysisk bakgrunn. Samisk natursyn og læringstradisjon gir metoder som forteller hvordan man i en religionsdidaktisk sammenheng kan ta med barn og unge til et «liv i naturen» der det formidles glede, naturopplevelse, mestring, kjennskap til naturen, verdier og holdninger og en tro på en skaper som har skapt alt. Jeg ser at den læringstradisjonen jeg finner i den samiske kulturen ligger nær til den sosiokulturelle forståelsen av læring og jeg finner mange likhetstrekk med pedagogiske retninger der økologisk forståelse, «learning by doing», erfaringsbasert og handlingsbasert kunnskap, og den iboende pedagogikk er viktig i barnas læringsprosesser. Dette viser seg gjennom tanker i den samiske kulturen der jeg finner at barnet skal delta i fellesskapet på lik linje med de

voksne, at de er likeverdige de voksne, samtidig som barna skal få prøve å feile for å lære. Voksne legger også til rette for gode situasjoner som barna får lære i ved at de fungerer som veiledere. Ved å ta med barna og unge i naturen gir det muligheter til å formidle både taus kunnskap, kunnskap gjennom ord og erfaringer og handling, i nærhet til Skaperen i skaperverket sammen med andre samtidig som det kan skapes et engasjement for naturen og våre medmennesker.

I Den norske kirke kan temaer som handler om skaperverket bli satt opp mot, og bli kritisert for, at det legges for mye vekt på den første trosartikkel og at fokuset på de to andre trosartiklene blir borte. I samisk natursyn og læringstradisjon finner jeg gode metoder og teologiske innfallsvinkler i arbeid med barn og unge til å formidle en treenig Gud i en helhetlig økologisk teologi. Lavvoen, samling rundt bålet, samtale om de tre lavvostengene som holder lavvoduken oppe og samtaler rundt « livets sirkel» eller «Livets reingjerde» er eksempler på dette. I samisk natursyn og læringstradisjon finnes det gode fortellinger til å formidle grønn teologi og som minner oss på å takke og vise respekt for skaperverket og den treenige Gud, gjennom tradisjonen sivdnidit. Jeg finner også gode metoder til å reflektere over en sakramental natur gjennom opplevelser og kunnskap om et «topofilt landskap» og en «sacred geography», ved å legge til rette for å oppleve elementene ild og vann og i tillegg fjellet og treet som har en spesiell plass i det samiske natursynet og åndeligheten. Til slutt, men ikke minst, vil jeg framheve viktige verdier i samisk natursyn som handler om naturen sin egenverdi og at menneskene kun har jorda til låns. Verdiene i det samiske natursynet som ber oss om « å lytte til naturen».

6.2 Konklusjon

Dette studiet har vist at trosopplæring ikke bare handler om å formidle samisk natursyn og læringstradisjoner for de samiske barna, men at dette er en viktig del av vårt felles tradisjonsgods som kan bidra til en grønn didaktikk i trosopplæringen i hele Den norske kirke. En grønn didaktikk som gir barn og unge verdier og redskaper til å leve et liv for en rettferdig verden i et skaperverk som også senere generasjoner skal få glede av. Samisk natursyn og læringstradisjon kan gi verdier og kunnskap til en didaktikk der det deltakende barnet i fellesskap med andre i naturen kan få oppleve den treenige Gud som har skapt himmel og jord, som fortsatt skaper, som gir menneskene nåde hver dag og, et håp om at en dag skal alt det skapte få del i Guds store frelsesplan.

REFERANSER

Afdal Geir, Haakedal Elisabeth, Leganger Krogstad, Heid 2006. *Tro livstolkning og tradisjon. Innføring i kontekstuell religionsdidaktikk*. 3.oppl. Universitetsforlaget.

Afdal, Geir 2013. *Religion som bevegelse. Læring, kunnskap og mediering*. Oslo. Universitetsforlaget

Balto, Asta 1993. Oppdrar samiske foreldre sine barn til et samfunn som ikke eksisterer lenger? *Varanger årbok 1993*. Pedersen, Bodil Bugge (red) sør- Varanger historielag, Nesseby Historielag, Vadsø Historielag, Vardø Historielag

Balto, Asta 1997. *Samisk barneoppdragelse i endring*. Ad Notam Gyldedal AS

Balto, Asta 2003. Fortellinger fra Sàpmi i *Samiske verdier*. Verdikommisjonen. Eriksen, Edel Hætta (red) 155-162. Utgitt med støtte fra sametinget, læringscenteret og Davvi Girji. Davvi Girji OS

Bakken, Arne 2017. *Pilegrim- folk, kirke, kosmos*. Nygaard Forlag

Bentsen Peter, Andkjær Søren, Ejbye- Ernst Niels 2013. *Friluftsliv. Natur, samfunn og pædagogik*. 3. oppl. Munksgaard. København 2009

Bergkåsa Dag Yngve, Kuoljok Anna 2018. *Relasjonell økoteologi*. Seminar Samisk kirkelivskonferanse 4- 5. Juni 2018. Tromsø

Bibelen, Den hellige skrift 2011. Bibelselskapet

Bientie Bierna 2001.«Det landet som eier folket» i *Grønn Postill, Økoteologi og kirkehverdag*. Schorre Hans- Jürgen, Tomren Tom Sverre(red). 79- 9. Verbum

Birkeland, Kirsti 1986. *Stalloer tror at månen er et bål. 25 sørsamiske eventyr*. J.W.Cappelens forlag

Edman, Stefan 1981. *Jord at elska. En bok om Skapelsen och miljökampen*. Verbum Falkøping

Ekre, Eldbjørg Leinebø 2018. Stillearbeid i trusopplæringa i *Jordvenn- venn med hele skaperverket* Ekre, Eldbjørg Leinebø (red) 32- 35. Oslo. IKO- forlag

- Elgvin, Lilly Anne 2000. Lars Levi Læstadius` natursyn og naturbilder i hans forkynnelse i *Prismet* nr.6 2000,51 årg. 247- 254. Oslo. IKO- forlag
- Faarlund, Nils. *Friluftsliv- hva, hvorfor, hvordan*. NIH- kompendium nr. 32 utgave nr. 1. Norges idrettshøgskole. Oslo
- Faarlund, Nils 2018. *Friluftsliv- en dannelsesreise*. 3. oppl. Ljå Forlag
- Grau, Marion 2010. Elements of Renewal: Fourfold Wisdom. *Anglican Theological Review*, 92:4. Fall 2010, 687-706.
- Hans Hellighet Bartholomeus 2012. *Møte med mysteriet- et håp for jorden*. Den grønne patriarken om miljøvern og andre aktuelle spørsmål i lys av ortodoks tro. Luther forlag Oslo
- Hegstad, Harald 2018. *Håpets teolog*. Verdidebatt Vårt Land 17. september 2018
- Jernsletten, Jorunn 2000. *Kontekstuell verdiformidling i sørsamisk miljø*. Hovedfagsoppgave i Religionsvitenskap. Universitetet i Tromsø
- Johnsen, Elisabeth Tveito 2007. Barneteologisk religionspedagogikk i *Barneteologi og kirkens ritualer. Perspektiv på trosopplæring, barn og konfirmanter*. Johnsen Elisabeth Tveito (red),17- 30. Oslo. Det praktisk teologiske seminar
- Johnsen, Tore 2005. *Samisk naturteologi- på grunnlag av nålevende tradisjonsstoff og nedtegnede myter*. Stensilsérie D nr. 04. Institutt for religionsvitenskap. Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Tromsø
- Johnsen, Tore 2007. *Jorden barn, solens barn, vindens barn*. Verbum
- Johnsen, Tore 2007. Teologi fra livets sirkel i *Økoteologi, kontekstuelle perspektiver på miljø og teologi*. Mæland Bård, Tomren Tom Sverre (red), 214. Tapir akademiske forlag, Trondheim)
- Kristiansen, Roald 1991. *Økoteologi. Religiositet og naturforståelse*. FDH- rapport 1991:6
- Kristiansen, Roald 1993. *Økoteologi*. ANIS- forlag, 1.opplag 1993, Frederiksberg C
- Kristiansen Raold 2017. *Samisk religion og Læstadianisme*. 3. oppl. Fagbokforlaget 2003. Bergen

Kristiansen, Roald 2001. Økoteologi og stedstilhørighet i *Grønn Postill, Økoteologi og kirkehverdag*. Schorre, Hans- Jürgen og Tomren, Tom Sverre (red), 92- 121 Verbum

Leganger- Krogstad, Heid 1996. Fortellingens plass i læstadiansk tradisjon: Kontrast mellom fortid og nåtid i *Religiøsitet og litteratur i regionalt perspektiv*. Meistad, Tore (red), 27- 49 KULT` s skriftserie nr. 68. Norges forskningsråd. Oslo

Leganger- Krogstad, Heid 2009. *The Religious Dimension og Intercultural Education. Contributions to a Contextual Understanding*. PDH MF Norwegian School og Theologi. Oslo

Magga, Tove Lill Labahå 2018. Barn i relasjon til naturen i *Jordvenn- venn med hele skaperverket* Ekre, Eldbjørg Leinebø (red) 14- 23. Oslo. IKO- forlag

Mathisen, Mariann Jakobsen 2018. *Nordlandsbåt og draug- en felles kulturarv*. KASAVI/ båt og bilde, Tromsø

Mogstad, Sverre Dag (Red) Jensen, Jon Arne 2008. *Evaluering av trosopplæringsreformen. Samisk trosopplæring*. Delrapport 6. Arbeidsfellesskapet. Diakonhjemmet høgskole og MF- Det teologiske menighetsfakultet

Mogstad, Sverre Dag 2013. Fra matavfall til nåde. Medierende handlinger i søndagsskolen i *Prismet* årg. 64, nr.2, 79- 94. Oslo. IKO- forlag

Moltmann, Jürgen 1997. *Den Gud som kommer. Kristen eskatologi*. Oversatt fra tysk til svensk av Torsten Bergsten. Verbum Förlag. Stockholm

Nordhaug, Halvor 1990. Vern om skaperverket som praktisk teologisk utfordring i *Om alle land lå øde: Kristen tro i en truet verden*. Trond Skaard Dokka, Svein- Olaf Thorbjørnsen, Gunnar Heiene, Christian Fosse, 185- 202. Presteforeningens studiebibliotek nr. 34. Presteforeningen. Oslo

Nordhaug, Halvor 1990. *Jorda, råstoff eller fiende*. Foredrag Korsvei 1990

Plan for trosopplæring i den norske kirke 2010. *Gud gir -vi deler*. Kirkerådet, Den norske kirke.

Pollan, Brita 2012. *Tidenes og gudenes begynnelse*. Emilia Press

Pollan, Brita 2017. Samisk religion i Norge i *Norges religionshistorie*. Arne Bugge Amundsen (red), 414- 456. 2.oppl Universitetsforlaget 2005. Oslo

- Pollan, Brita 2017. *Slik den ene sammen har fortalt til den andre sammen. Stemmer fra den gamle kulturen*. Emilia Press
- Rasmussen, Siv 2017. Varangersamenes djevelske fasteskikker fra papismens tid i *Ottar- Den langstrakte reformasjonen 4 nr. 317*, 2017, 12- 18. Universitetsmuseet. Tromsø museum
- Rasmussen, Siv 2018. *Et riss av samisk kristendom i eldre tid*. Foredrag på konferanse om Urfolk og misjon 18. Januar 2018. Tromsø
- Ryd, Yngve 2018. *Bål- samisk ildkunst*. Oversatt fra svensk til norsk av Helle Sommerfelt. Dreyers forlag. Oslo 2018
- Schumacher, Jan 2017. Kristendommen i tidlig middelalder i *Norges religionshistorie 2.oppl.* Arne Bugge Amundsen(red), 63-104. Universitetsforlaget 2005. Oslo
- Skaperverk og bærekraft. *Klimarettferdighet- teologisk og klimafaglig grunnlag for skaperverk og bærekraft*. Den norske kirke, Kirkens nødhjelp, Norges kristne råd. Kirkerådet. Oslo
- Skaperverk og bærekraft 2016. *Sluttrapport*. Den norske kirke, Kirkens nødhjelp, Norges kristne råd. Kirkerådet. Oslo
- Sjöberg, Lovisa Mienna 2018. *Att leva i ständig välsignelse. Et studie av sivdnidit som religiös praxis*. Doktoravhandling, Det teologiske fakultet, universitetet i Oslo. Acta Theologica nr.67
- Steinsvik, Maria Roysdatter 2013. Ailas tre i *Livsnær, relevant, tilgjengelig*. Antologi 2013,54- 57. Den norske kirke. Kirkerådet. Oslo
- Stålsett, Sturla J 2007. «Barna roper i helligdommen»: for en urovekkende barneteologi i *Barneteologi og kirkens ritualer, perspektiv på trosopplæring, barn og konfirmanter*. Johnsen Elisabeth Tveito (red) 31- 42 Oslo. Det praktisk teologiske seminar
- Sveen Arvid 2004. *Mytiske landskap*. 2. oppl. Orkana forlag 2003. Tromsø
- Tomren, Tom Sverre 2001. Oppbruddsteolog i *Grønn Postill, økoteologi og kirkehverdag*. Schorre, Hans- Jürgen og Tomren, Tom Sverre(red), 79- 91. Verbum

Tomren, Tom Sverre 2007. Økologisk kristologi i *Økoteologi, kontekstuelle perspektiver på miljø og teologi*. Mæland Bård, Tomren Tom Sverre (red), 87- 104. Tapir akademiske forlag, Trondheim

Tordsson, Bjørn 1989. *Friluftslivets pedagogikk*. Forelesning. TDH Bø i Telemark

Tordsson, Bjørn 2005. *Perspektiv på naturmøtenes pedagogikk*. Bø i Telemark.

Tordsson, Bjørn 2014. *Perspektiv på friluftslivets pædagogik*. Dansk, 2. utgave. Oversatt av Torbjørn Ydegaard. Book on Demand GmbH. 2005 København

Wagle, Finn 2010. *En avhengighetserklæring i Arven og gleden-* et festskrift til naturen s.41-54. Råd for økofilosofi. Tapir akademisk forlag, Trondheim

Nettreferanser

Bergstø Kirsti, Fylkesnes Togeir Knag 2016. *Representantforslag 30S*. Dokument 8:30S Hentet den 6.jan.2019 fra

<https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/representantforslag/2016-2017/dok8-201617-030s.pdf>

Den norske kirke. Kirkerådet. *Samisk film om leir på vidda*. 2010. Hentet 21.nov 2018 fra <https://www.youtube.com/watch?v=OC7sYMjWw-I>

Den norske kirke. Kirkerådet. Samisk e-trosopplæring Hentet 10.sept 2018 fra <http://www.osko.no>

Gavnos 2015. *Samisk innhold i kunnskapsløftet- et ressurshefte for lærere i grunnopplæringen*. Utdanningsdirektoratet. Hentet 6.des 2018 fra

<https://www.udir.no/globalassets/upload/larerplaner/gavnos-endelig-2015.pdf>

Jensen, Elin Vinje 2018. *Samer på polarekspedisjoner*. Hentet 15.okt fra

<http://www.npolar.no/no/nyheter/2018/02-06-utstilling-samer-polarekspedisjoner.html>

Johnsen, Tore 2010. Kirkerom-liturgi-kosmologi. Et samisk perspektiv. Nordisk kirkeromskonferanse 28.5.2010. Hentet 3. jan2019 fra

<https://kirken.no/globalassets/kirken.no/samisk-kirkeliv/dokumenter/fagartikler/liturgi---kirkerom/kirkerom>

Kintel Idar, Paulsen Simon, Gaup Ole Matthe H, Østmo Lasse Nils 2014. *Kongens ord betyr mye for samene*. Hentet 15.okt 2018 fra <https://www.nrk.no/sapmi/-kongens-ord-betyr-mye-for-samene-1.11966176>

Næss, Arne 1976. *Utdrag fra boka Økologi, samfunn og livsstil* i Harvest magasin. 2015
Hentet 31.okt 2018 fra <https://www.harvestmagazine.no/artikkel/overskuddsliv-i-naturen-friluftsliv-arne-naess>

Schackt, Jon 2018. *Kulturbegrepet i antropologien*. Store Norske Leksikon. Hentet 20.okt 2018 fra <https://snl.no/.search?utf8=%E2%9C%93&query=kultur>

Stortingsmelding 18 (2015- 2016). *Friluftsliv-Natur som kilde til helse og livskvalitet*. Kap.2.
Hentet 16.nov 2018 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-20152016/id2479100/sec3>

Verket, Lars 2013. *Stillehet i naturen*. Hentet 15.okt fra <http://www.homoludens.no/2013/11/06/stillehet-i-naturen/>

VEDLEGG

Vedlegg 1.

En scene fra filmen *Veiviseren* der Noaiden Raste forteller samegutten Aigin om det store fellesskapet

« ...resten av siidaen har flyktet til kysten fordi det vet at det onde røverfolket tsjudene, er på anmarsj.(.....) Raste forteller han hvordan vi alle er knyttet til Det store, evige fellesskapet med ubrytelige bånd. Han peker ut i luften og sier at båndene er der mellom dem og teltduken. Men Aigin forstår ikke hva han mener. Da griper plutselig noaiden Aigin og legger hånden så hardt over munnen hans at han ikke får puste. *«Ser du dem ikke? spør noaiden og sier: «Men nå kjenner du at det er noe. Du ser ikke luften, men du er knytte til den med ubrytelige bånd. Slik er alt knyttet sammen med uløselige bånd»* Så slipper han Aigin. Da Aigin får pusten tilbake, fortsetter Raster: *« Min kjære sønn, du kan ikke rive deg løs fra helheten. Men du kan glemme at du er knyttet til den. Men da blir du en tsjude, et menneske som har gått seg bort, på vei mot sin egen undergang»»*

(Johnsen 2005. *Samisk naturteologi- på grunnlag av nålevende tradisjonsstoff og nedtegnede myter*. Stensilserie D nr. 04. Institutt for religionsvitenskap. Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Tromsø:13).

Vedlegg 2.

Joiken om Tyven og Sjamanen

Tyven: Min Gud er ute og vandrer. Jeg har tatt av jordens vekster. Gress og bær har jeg samlet, trær og steiner har jeg nyttiggjort meg. Jeg har ikke tatt de bofastes eiendom. Jorden vekster tar jeg fortsatt. Et menneske kom til meg og kalte meg tyv.

Sjamanen: Du kjenner ikke jordens måte. Du vet ikke at jeg er til. Se på vekstene og ta deg i vare. Legg merke til tegnene i trærne. Se annerledes på gresset.

Tyven: Hvem er så du for en? Er du et menneske? Som om du er Gud. Har nå du skapt gresset? Har du laget trærne? Er ikke du jorden aske? Som et kryp ferdes du som jeg. Gresset er ikke ditt. Heller ikke trærne og steinene er våre. Herre er du over din eiendom. Godt er det som er godt. Jeg vet at også du finnes. Svarte sjaman på jorden. Bo nå også på din plass.

Nyttiggjør deg gresset du dyrker

(Johnsen 2007. Teologi fra livets sirkel i *Økoteologi, kontekstuelle perspektiver på miljø og teologi*. Mæland Bård, Tomren Tom Sverre (red), 214. Tapir akademiske forlag, Trondheim)

Vedlegg 3.

Sagaen om Beaves solskatt av Anders Fjellnår (En forenklet fortelling tilpasset barn).

En dag da Jupmel (Gud), himmelfaderen, vandret langs urtidshavet, gikk det i veldige bølger. Det var opprørt av underverdenens ånder, jamikiatsene, som ropte og skrek. Han befalte dem å tie, men de adlød ikke. Da ble Jupmele sint og kalte til seg solen, Beave, den høyeste av sine sønner for å få råd fra ham. Beave foreslo at Jupmele skulle skape et nytt gått land og selv lovte han å lyse over landet slik at ingen ånder skulle forstyrre.

Jupmele kalte til seg sin lille vakre reinsimle fra Passevaare (hellig fjell). Han slaktet det og av simla bygde han den nye gode verden.

Av benene til simla skapte Jupmele jordens støtter. Kjøttet ble til jord og blodårene til elver og beker. Hårene til trær og skoger. Øynene til simla ble til morgen- og aftenstjerner til rettledning for den ensomme vandrer. Hjertet til simla gjemte Jupmele dypt inn i jorden indre og hvis du lytter, kan du høre det slå.

Den nye verden var umåtelig god og vakker. Det strømmet av kildene og det fløt kokfisk i elvene. Trestammene var fulle av benmarg og i trekronene vokste det kokjøtt. En dag da Jupmele og Beave så på den nye verden, sa Jupmele: «Andre bør også få lov til å glede seg over denne skjønne verden som vi har skapt». Jupmele tok noe fra elvebredden og skapte de to første menneskene. Menneskene elsket hverandre og Beave lyste over dem begge.

Denne lykken varer jo ikke lenge. Menneskene slutter og elske hverandre. De slo i hjel hverandre og de stolte ikke lenger på hverandre. Da Jupmele så hva som hadde skjedd med den gode verden han hadde skapt, ble han sint og bestemte seg for å vende verden. Bekkene, elvene og flodene fløt nå oppover og Jupmele lot vannet stige over fjellene så menneskene ikke lenger hadde noe sted å flykte.

Beaves datter- Soldatteren så hva som skjedde. Hun elsket fortsatt sine barn og så med skrekk på det som skjedde. Hun skyndet seg til sin far Beave og ba for menneskene. Han hørte med sorg på sine barns klager og gikk til Jupmele og sa: «Menneskene er tross alt Beijves sønner – for din sønns skyld må du skåne hans sønner.» På Beijves ord stilnet Jupmeles vrede og han gikk ned for å redde menneskene. Han fant til slutt to barn som enda var i live. Han tok dem med opp på soldatterens fjell og lot en tung søvn komme over dem.

Mens Jupmele gjorde verden rett igjen, tenkte han på hvordan han skulle gjøre det denne gangen. I den første gode verden hvor alt var godt, var alt det gode så lett å få tak i og menneskene hadde blitt utakknemlige. Da bestemte Jupmele seg for å gjemme det gode fra den første gode verden, dypt i jorden, tett ved simla sitt hjerte som en skatt for Beijves sønner. Beaive skal selv vokte skatten og Beaives barn må søke den, aldri glemme at den finnes, men huske at den ikke vinnes uten strev. Hjerteslagene fra Jupmeles simle skal hele tiden høres for Beaives sønner, menneskebarna, og minne dem på å søke skatten- Beaives solskatt, som er gjemt i jordens indre (Utarbeidet av undertegnede, 2018).

Vedlegg 4.

To konkrete undervisningsopplegg knyttet til samisk kultur og åndelighet.

1. Pilgrimsvandring for samiske konfirmanter

Vandringen foregår ute og markeres som tur i programmet.

Vi har med oss matpakke, bærbøtter, fiskestang ol. Som vi kan ha nytte av underveis. I løpet av turen leser vi Salme 23.

Der vi skal vandre er det et stort vann med små bekker og elver som renner inn og ut av vannet. Vi må over myrer og fjerner oss fra leirstedet og lydene derfra. For hvert bibelvers vi leser får hver deltaker et kort med bilde som understreker og leder til noe av innholdet. Etter turen har vandrerne 6 bibelkort. Disse festes i en snor rundt halsen, eller et annet egnet sted.

Vers 1:

Vi starter alle i ring ute på gårdsplassen. Alle har hver sin vandrestav. (som de har laget selv)
Vi forteller at vi skal på tur og at underveis blir det korte stopp og nye bibelkort.

Samtale om vandrestaven og begrepet hyrde:

- noe å støtte oss til
- forlenget arm
- hva er en hyrde
- hva gjør en hyrde
- hyrde/gjeter bruker ofte vandrestav. Gjeterne passer på reinen/ sauene slik at ingen kommer og skader dyrene.

Lese i fellesskap v 1 av salme 23.

Herren er min hyrde, jeg mangler ingen ting.

Si: Gud ønsker at vi skal ha det godt. Han passer på oss.

Vers 2 og 3:

Vi starter vandringen og stopper nede ved vannet. Vi ser oss rundt. Her er enger. Vann- er det bølger på vannet?

Hva er bra med vann? (fisk lever der, vi kan drikke og bli utørste,.....)

Vi leser v.2 og 3 og sier verset i kor.

Han lar meg ligge i grønne enger, han fører meg til vann der jeg finner hvile og gir meg ny kraft. Han leder meg på de rette stier for sitt navns skyld.

Så ser vi om vi kan finne stien videre. Hvorfor blir det sti? – mange har gått denne veien før. Mange har sett at akkurat her er det lurt å gå.

Vers 4

Vi går inn i den innerste delen av vannet. Her er det litt trangere og vi må klatre litt opp for å komme til neste vann. Her inne er det også litt mer skygge, det er mørkere. Vi har også gått så langt at noen begynner sikkert å bli litt slitne. Vi snakker sammen om hvordan det er å være sliten.

Selv om jeg går i dødsskyggens dal, frykter jeg ikke for noe vondt. For du er med meg. Din kjepp og din stav, de trøster meg.

Vers 5

Vi er nå kommet litt opp i terrenget. Vi har utsikt og kan se tilbake på en god lang tur. Det er tid for å spise. Vi leser v. 5 sammen. Mens vi spiser underer vi oss litt på:

- hvem er vår fiende/uvenn?
- hva har Gud gitt oss?

Du dekker bord for meg like for øynene på mine fiender. Du salver mitt hode med olje, mitt beger flyter over.

Med kopp og vann fra bekken kan vi se hvordan « mitt beger flyter over»

Vers 6

Vi setter kursen hjemover.

(Undervisningsopplegg fra et tiltak gjennomført i samisk trosopplæring. Kilde: Informant)

3. Sola som gir oss liv – et tiltak for barn i småskolealder.

Et trosopplæringstiltak for barn i grunnskolealder med familie. Vi møtes i en torvgamme ca 2 km fra kirka. Første delen av tiltaket gjennomføres her før vi vandrer til kirka og avslutter tiltaket der. Tidsbruk: 3 timer.

Lavvoen: Vi snakker med hverandre om hvordan man respekterer hverandre og respekten for hverandre og det hellige (boaššu)

En lavvo er både bosted, spisested og et sted for fellesskap. Lavvoen kan også brukes til gudstjeneste.

Vi forteller: I Bibelen leser vi om nomadiske folkeslag som bodde i telt. Det står f.eks om Abraham som bodde i telt sammen med Isak og Jakob (Hebr. 11,9) og om at Moses slo opp et telt utenfor leiren (2. Mos 33,7). Samene er også et nomadisk folkeslag. Teltet eller lavvoen er viktig i deres kultur. I dag bruker vi lavvo over hele landet når vi blant annet vil på tur i naturen.

De tre hovedstengene i lavvoen kan symbolisere Faderen, Sønnen og Den Hellige Ånd.

Lavvoen har ulike rom.

Plassen aller innerst, mellom ildstedet og teltduken, der er det hellige området boaššu. Mat og hellige gjenstander ble oppbevart der. Bålet eller Àrran, har en stor stein som kalles for boaššu-steinen. Noen sier at denne steinen skal minne oss om hvor langt vi kan strekke oss før vi krenker det hellige området. I gammel samisk religion var det kvinneguden Juoksaáhkka som beskyttet boaššu. Juoksaáhkka var jaktgudinnen som ga jegerne jaktlykke. Hun fulgte også jegerne og fangsten tilbake til boaššu der hun vaktet byttet.

Mattarahkka`s tre døtre: Saráhkka, Juoksaáhkka og Uksáhkka, rådet over livet i og omkring bostedet. Dette viser hvordan de «jordiske guder» var forbundet til lavvoen og dagliglivet (Osco.no)

Runebomma (vis fram ei runebomma og bruk den som tromme)

Midt på runebomma ser vi sola- beaivi. Runebomma symboliserer også en vandring og mål. Skinnen på runebomma symboliserer lavvoen og tegnene rundt på tromma symboliserer ulike ting ved livet. I midten finner vi symbolet for sola som er plassert der Arran- bålet er i en lavvo.

Sola- Beaivi Sola – lyset. I landet vårt og spesielt nord i landet er vinteren både kald og mørk. Varme og lys er derfor viktig for å det hele tatt å kunne overleve. Arran- bålet som gir varme og lys og Sola- Beaivi, når den kommer tilbake etter en lang vinter blir derfor sett på som livsviktig og sola blir sett på som en det som gir oss alt levende liv.

Hvis vi ser på Sola sin plass på runebomma ser vi at den har samme plassen som bålet i lavvoen. Før i tiden kunne samene kalle solen for « mor til alle skapninger». Nå skal jeg lese en samisk historie om sola og om hvordan verden ble til.

Sagaen om Beijves solskatt: Anders Fjellnar (se vedlegg 3)

Aktiviteter

1: Alle barna lager hver sin sol av pinner og garn

2: Alle barna steker eple og plommer med honning på bål.

Alle spiser nista si.

Vandring fra gamma til kirken med poster

Er en måte vi kan finne solskatten på å bli bedre kjent med naturen? På denne vandringen skal vi prøve det.

Post 1:

På denne vandringen får dere i oppdrag å finne to ting i naturen som dere liker godt. Disse tingene skal du ta med deg til kirken.

Post 2:

Alle får bind for øynene.

Kjenn på ulike ting fra naturen. Hva er det du kjenner?

Post 3:

Lukt på ulike ting fra naturen. Hva lukter du?

Post 4:

Smak på ulike ting fra naturen. Hva er det du smaker?

Post 5:

På dette brettet ligger 10 ulike ting vi har funnet i naturen. Nå skal du prøve å huske dem. Vi legger over en duk. Hva ligger under duken?

I løpet av vandringen møter barna to grønne menn. De deler ut seigmenn og forklarer om fotosyntesen og regnbuen. Som et symbol på fargene i regnbuen så deles det ut seigmenn i ulike farger.

Skuespill om Noah- Guds pakt med jorda- fargerikt fellesskap

1. Du vet vel det at sola er viktig for alt som lever. Det er sola som gir energi slik at plantene kan lage næring og oksygen som dyr og mennesker er avhengige av for å leve.

2. Oksygen det er det vi puster inn, er det ikke det?

1. Jo det stemmer. Også puster vi ut karbondioksid. Det er den gassen plantene trenger for å lage næring.

2. Finurlig. Det virker jo som om alt liksom henger sammen.

1. Det gjør jo det. Vi er avhengige av alt det naturen kan gi oss for å leve.

2. Da er det jommen viktig at vi tar vare på den da.

1. Det er det. Det er kanskje det vi mennesker ikke er så flinke til lenger. Jeg tror at vi glemmer å lytte til jorda og at vi er avhengig av den for å leve. Det er jo lett å tro at kjøttet kommer fra REMA

2. Nei så dum er jeg ikke da. Jeg bor jo her på landet og vet da hvor maten kommer fra.

1. Ok da. Vi vet vel det, men jeg tror allikevel vi bør minne hverandre om å ta vare på naturen vår.

2. Hvordan kan vi gjøre det da? Kanskje vi kan spørre noen av de barna her?

1. Ja det gjør vi.

Barna får komme med tanker om hvordan de mener vi kan ta vare på jorda vår.

2. Dere vet jammen mye om det å ta vare på naturen. Vi grønne menn er i slekt med disse mennene her. (Deler ut Seigmenn til alle barna) Dere skal få hver deres fordi dere var så flinke.

1. Ja det er fint at det ikke bare finnes grønne menn. Skaperverket er jo egentlig som et fargerikt fellesskap.

2. Ja slik som regnbuen. Mange tror at solstrålene er hvite eller gule, men solstrålene inneholder jo alle fargene som er i regnbuen. Det kommer bare an på hvordan de brytes i glass eller vann.

1. Husker du historien om Noah? Gud ville jo utrydde alt levende på jorden fordi det var så mye vondt i verden. Det skulle komme en stor flom og så fikk Noah i oppdrag å ta vare på en hann og hunn av hver skapning på jorda, bygge en båt og ta de med dit. Når flommen var slutt og alle slapp ut av båten igjen så de en regnbue på himmelen. Dette ble tegnet på en ny pakt mellom Gud, mennesker og alt Gud har skapt. En pakt der Gud sier at han alltid vil ta vare på alt levende på jorda. En pakt som forteller oss at alt som lever på jorda g hele naturen er viktig.

I bibelen står det slik:

Gud sa: «Når jeg samler skyer over jorden og buen blir synlig i skyene, da vil jeg tenke på pakten mellom meg og dere og hver levende skapning, alt av kjøtt og blod.»

2. Dette ligner jo litt på historien om Beijves solskatt.

1. Ja det gjør det jammen.

Inne i kirkerommet:

Når vandringen er slutt går vi inn i kirken.

Barna går fram til alteret og legger det de har tatt med seg på alteret. Sola de har laget og det de fant under vandringen.

Vi synger Solsangen og leser historien om Frans av Asissi.

Vi snakker om Jesus som hele verdens lys og at hans kjærlighet gjelder både for mennesker, dyr og planter- ja alt det skapte.

Tilslutt tenner barna lys i lysgloben bak i kirkerommet.

(Undervisningsopplegg utarbeidet og gjennomført av undertegnede som et forsøk i forbindelse med avhandlingen).

Vedlegg 5.

Fiske i Saijve- sjøen

En gang var det to samer som for til fjells for å fiske med not. Den ene var gammel, den andre var ung. Så snart de kom fram til vannet begynte de å fiske. Men de fikk lite fisk, så de fant snart ut at de ville gi opp og dra hjem igjen. Da sa den eldste:

- Jeg vet om et vann her oppe med masse fisk, både store og feite. Men der nytter det ikke å prøve seg om en ikke kan tie. For det er Saijve- vann.
- La oss gå dit, sa den yngste samer. Jeg kan nok tie. Dermed for de til saijve- vannet.

Der kastet de ut noten og dro den mot land. Garnet var fullt av sprellende fisk. Da tenkte den yngste:

- Disse fiskene kan ikke smette ut. Det finnes ikke feil i garnet.

Og han slapp fra seg et ord. Han klarte ikke å tie stille.

Brått var garnet helt tomt, ikke en fisk var å se. Da sa den eldste samer:

- Det nytter ikke å fiske her. Jeg tenkte nok at du ikke kunne tie.
- La oss prøve en gang til, ba den andre. Jeg klarer det denne gangen.

Så kastet de ut noten igjen. De dro den mot land. Da garnet var trukket inn, så de at noten var full av fisk. Da tenkte han igjen:

- Nå kan de i hvert fall ikke slippe unna.

Det sa han også. Med ett var hver eneste fisk forsvunnet. De fikk ingenting. Da sa den gamle samer:

- Vi kan like godt gå hjem. Det vil ikke lykkes oss å få fisk her, når min venn ikke kan tie.

Da tryglet den yngste ham en gang og lovte at nå skulle han ikke si en lyd.

- Bare du bestefar, vil, Jeg har lært det nå!

Da kastet de ut noten å ny. De dro den mot land. Det var fullt av fisk i den. Han holdt på å slippe et ord igjen, men han klarte å stoppe i tide. Da de hadde fått garnet på land, hadde de en veldig fin fangst, og det var stor og feit fisk. Nå sa den eldste samer:

- Der ser du. Fordi vi tiet fikk vi mye. Sånn er det med Saijve-sjøen. Vil man fiske her, må man tie.

(Gjenfortalt av Kirsti Birkeland 1986, Stalloer tror at månen er et bål, Cappelen 1986)

Ordforklaring:

Sajve. Underjordisk vesen som levde og virket som samene selv, men der Sajvene bodde var det større rikdom, mere lykke og de levde i større fullkommenhet enn menneskene (www.nfk.no: Samisk religion)